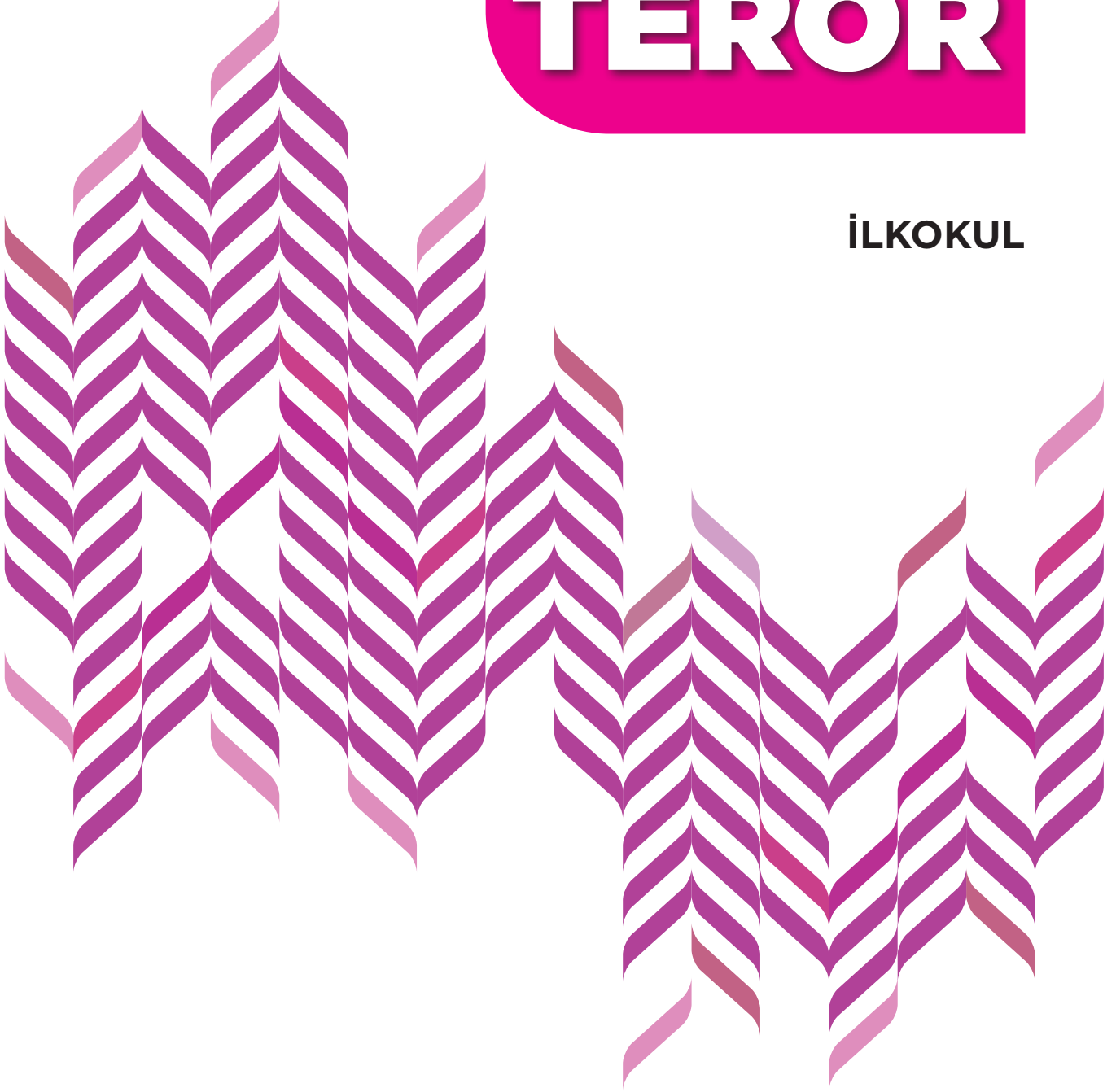

PSİKOSOSYAL DESTEK
PSİKOEĞİTİM PROGRAMI

TERÖR

İLKOKUL

Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü

PSIKOSOSYAL DESTEK
PSIKOEĞİTİM PROGRAMI

TERÖR

İLKOKUL

PSİKOSÖŞYAL DESTEK PSIKOEĞİTİM PROGRAMI

TERÖR

1. Baskı: Ankara, 2022

ISBN: 978-975-11-6059-1

Genel Yayın No: 8121

Yardımcı Kaynak Dizi Yayın No: 272

Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Kemal Varın NUMANOĞLU

Editör: Mecit Ramazan BARIN

Yazarlar: Dr. Öğr. Üyesi Tansu MUTLU ÇAYKUŞ • Doç. Dr. Özlem TAGAY

Yayın Hazırlayanlar: Uzm. Psk. Dan. İsmail YILDIRIM • Uzm. Psk. Dan. Yalçın ÇINAR
Serap ERDEĞER • Murat TANRIKOLOĞLU • Sinan AKSOY • Seda SOYDEMİR

Tashih: Erdoğan MURATOĞLU

Baskı:

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Gazi Mesleki Eğitim Merkezi Matbaası

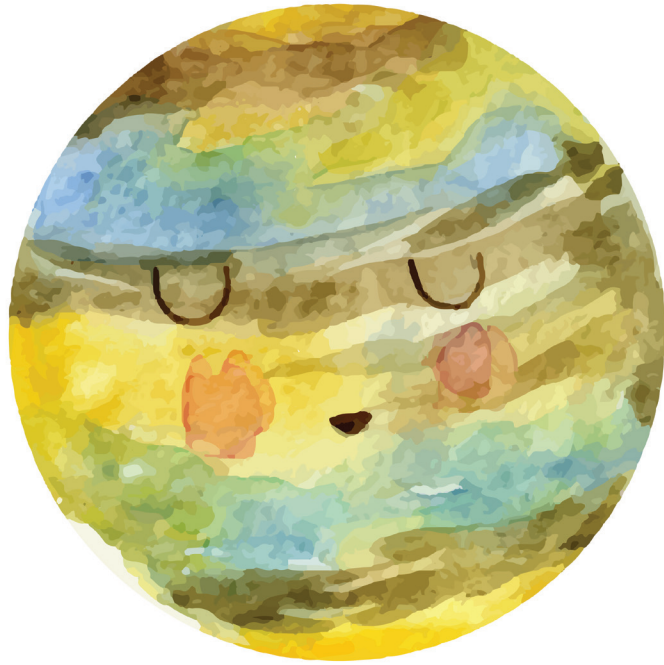
Adres: Emniyet Mahallesi, Abant 1 Caddesi, No:12, Yenimahalle/ANKARA

Tel:0312 212 62 18

Bu yayın Millî Eğitim Bakanlığı'nın finansal desteği ile hazırlanmıştır.
Yayında beyan edilen görüşler kişilerin kendi sorumluluğundadır ve hiçbir şekilde
Millî Eğitim Bakanlığı'nın görüş ve politikalarını yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

Terör	5
Terör Sonrası Tepkiler	6
Terör Saldırılarının Çocuklar ve Ergenler üzerindeki Etkileri	8
Terör Sonrası Müdahaleler	10
Psikoeğitim Uygulamalarında Uygulayıcının Önemi	13
Psikoeğitim Programı Amacı	13
Programın Uygulanması	14
Etkinlikler Uygulanırken Dikkat Edilecek Hususlar	15
Özel Eğitim İhtiyacı Olan Öğrenciler İçin Ek Bilgi Ve Uyarılar	15
Programın Değerlendirilmesi	16
Modül 1 Terör Yaşantısını Anlamlandırmak	24
Modül 2 Duygu Ve Beden İlişkisini Kurmak	27
Modül 3 Kişisel Kaynakları Güçlendirmek	30
Modül 4 Duyguları Düzenlemek	36
Modül 5 Kayıp Ve Yasa Dair Paylaşım Yapmak	40
Modül 6 Sosyal Destek Kaynaklarını Güçlendirmek	42
Modül 7 Benlik Saygısını Artırmak	46
Modül 8 Gelecekle Bağ Kurmak	49
Psikoeğitim Programı Genel Değerlendirme Formu	51
Kaynaklar	52

TERÖR

Terör bireylerin yaşamlarında köklü değişimlerin meydana gelmesine neden olan, insan eliyle yapılan, pek çok insan için travmatik bir yaşantı olarak değerlendirilen olaylardan biridir. Latince 'terrere' sözcüğünden gelen terörün kelime anlamı Türk Dil Kurumu (2021) tarafından "yıldırı" olarak açıklanmıştır. Terör sözcüğünün kapsamında "dehşet oluşturmak", "korkutmak" "yıldırımak", "caydırmak" gibi eylemler yer almaktadır (Danieli, Brom ve Sills, 2005). Terör sözcüğünün küresel boyutta üzerinde hem fikir olunmuş bir tanımı olmasa da terörün insan eliyle oluşan, geniş kitleleri derinden sarsan, normal yaşam rutininin bozulmasına neden olan bir olay olduğu aşikârdır.

Türkiye'de 27 Temmuz 2008 tarihinde İstanbul'da bombalama yapılarak gerçekleştirilen saldırı, 03 Ocak 2008 tarihinde Diyarbakır'da bir otomobil içerisine patlayıcılar konularak gerçekleştirilen saldırı ve 20 Temmuz 2015 tarihinde Şanlıurfa'da düzenlenen intihar saldırısı, Türkiye'de de terörist saldırılarının farklı zamanlarda gerçekleştirilerek geniş kitleleri hem ekonomik hem de psikolojik açıdan etkilediğini göstermektedir. 11 Mayıs 2013 tarihinde Hatay'da bomba yüklü araçlarla yapılan saldırı sonrasında 5'i çocuk olmak üzere 52 kişi yaşamını yitirmiştir. 13 Mart 2016 tarihinde Ankara'da bir otobüs durağında gerçekleşen patlamada 38 kişi yaşamını yitirirken 125 kişi yaralanmıştır. Yaralanmaların ve kayıpların yanı sıra saldırının gerçekleştiği yerlerde binalar, iş yerleri ve araçlar zarar gördüğü için ekonomik kayıplar gerçekleşmektedir.

Örnekleri verilen terör olayların bireysel ve toplumsal düzeyde oluşturduğu kısa ve uzun vadeli sonuçlara bakıldığında bu tür saldırılar sonrasında bireylere psikososyal desteğin verilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Diyarbakır'daki terörist saldırısından 1 ay sonrasında yapılan çalışmada Travma Sonrası Stres Bozukluğu olan kişilerin oranı %12.5 iken (Eşsizoğlu, Aydın ve Bülbül, 2009), İstanbul'daki bombalama olayından sonra ise bu oran %29.9'dur (Aker vd., 2008).

Tarihsel açıdan bakıldığında "Terörizm" ve "Terörist" terimlerinin sadece 200 yıldır kullanıldığı görülmekte öte yandan terörist saldırılarının gerçekleşmesi daha eskilere dayanmaktadır (Geifman, 1992). Terörü tanımlayan ortak kavramlara rağmen, terörün hedefleri, terör örgütlerinin doğası ve teröristler tarafından kullanılan taktikler açısından büyük farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin, terörizmden etkilenen işyerleri arasında hükümet binaları, askeri tesisler, büyükelçilikler, ofis binaları, çeşitli işletmeler, alışveriş merkezleri, trenler, metrolar, uçaklar, havaalanları, hapishaneler, polis karakolları, bankalar, oteller, hastaneler

ve üniversiteler bulunmaktadır. Dahası, teröristler veya terörist ağlar strateji, kaynak, kültür, örgütsel yapı ve yöntem bakımından farklılık gösterebilir (Bowman, 1994; Inness ve Barling, 2007). Bu tanımlardan yola çıkılarak terörün bir insan eliyle oluşturulan geniş kitleleri sosyal, ekonomik, psikolojik gibi pek çok boyutta etkileyen kitlesel bir şiddet türü olarak ele almak mümkündür (Horgan, 2005).

Terörist saldırılar herhangi bir coğrafi bölgeyle sınırlı değildir, insan yapımıdır, doğal afet değildir ve insan hatası veya ihmalinin sonucu değil, kasıtlı bir niyetin sonucudur. Terörist saldırıların, diğer felaketlere kıyasla daha yaygın ve kalıcı bir korkuya ve endişeye neden olduğu düşünülmektedir. Her durumda, terörist şiddet diğer felaketlerden ve şiddet türlerinden potansiyel olarak daha yıkıcı olabilir, çünkü (Knemeyer vd., 2009; Ryan vd., 2003):

- a) Kasıtlı olarak zarar verme niyetini içerir,
- b) Belirli hedeflerden ziyade kalabalık alanları hedefleyebilir,
- c) Tehditler genellikle kalıcı olduğundan genellikle net bir son noktadan yoksundur ve
- d) Terörizmde hiç kimse en kötüsünün bitip bitmediğinden emin olamaz.

Terör Sonrası Tepkiler

Terör saldırılarına yönelik bireylerin gösterdiği stres tepkileri terörün nasıl algılandığına göre değişmektedir. Terör olayının öznel anlamda nasıl değerlendirildiği konusunda altı boyut belirlenmiştir (Inness ve Barling, 2007):

- Birinci boyut; algılanan olayları önemli ölçüde değiştirme yeteneği olarak tanımlanan kontrol boyutudur.
- İkinci boyut; bireyin olaya ilişkin nedensel atıflarıdır. Birey olumsuz ve beklenmedik bir olayın nedenini dış kaynaklara atfettiğinde, kişisel güç duygusu zayıflayabilir.
- Üçüncü boyut; insan ihmali, hatası veya doğal afetlerin tersine kasıtlı zarar verme girişimiyle insan eliyle gerçekleşen olumsuz olaylar daha çok strese neden olabilir.
- Dördüncü boyut; bireyler terörist saldırıların meydana gelebileceğine veya tekrarlanabileceğine inandığı sürece stres yaygın ve kalıcı olur.
- Beşinci boyut; terörist saldırıların geleceğine ilişkin belirsizlikler ve olumsuz beklentiler

bireylerin iyi oluş düzeylerini olumsuz etkiler

- Altıncı boyut; ise tahmin edilebilirlik durumudur. Başka bir deyişle terörist saldırılar diğer felaketlere göre daha öngörülemezdir ve insanlar bu konuda nasıl önlem alacaklarını da bilememektedir.

Sürekli terör tehdidi yaşayan bireylerin tehlide maruz kalma tepkisi noktasında iki farklı bakış açısı bulunmaktadır. Bir bakış açısına göre sürekli tehlide maruza kalan bireyler bu duruma alışır ve onu beklemeyi öğrenir. Başka bir deyişle, sürekli tehdit duyarsızlaşmaya ve alışmaya neden olur. Bu durum zamanla tekrarlanan travmatik bir olaya karşı azalan yanıt olarak ifade edilmektedir (Lader ve Wing, 1966; Matthews vd., 1989). Diğer bakış açısına göre tehlide sürekli maruz kalmak hassaslığı artırır ve zaman geçtikçe daha güçlü ve daha ciddi tepkilerin gelişmesine yol açabilir. Sürekli tehdit dünyanın güvenli bir yer olduğu varsayımı başta olmak üzere kişinin dünyaya bakış açısında kalıcı bir değişime neden olur (Baker ve Shalhoub-Kevorkian, 1999; Macksoud ve Aber, 1996).

Terör saldırıları, bu saldırılara oldukça uzakta olan bireyleri de etkileyebilmektedir. Örneğin Amerika'da gerçekleşen 11 Eylül terör saldırısından sonra Avusturyalıların daha çok korktukları ve bu korkunun bir sonucu olarak davranışsal düzenlemelerde buldukları belirlenmiştir. Benzer şekilde İtalya'nın Sicilya şehrinde yaşayanların %35'i terör saldırılarının kendilerini ve akrabalarını etkileyeceğinden korktuklarını belirtmişlerdir. Zimbardo ve Kluger (2003) bu durumu "travma öncesi stres sendromu" olarak nitelendirmiş ve bu kavramı farklı geçmiş olaylara verilen tepkiler ile gelecekteki terör olaylarından korkma arasındaki ilişkiye vurgu yaparak açıklamışlardır. Sinclair (2010) bu süreçte potansiyel tehdidi düşünerek kullanılan zaman ve enerjinin önemli olduğunu vurgular. Bazı kişilerin tehdidi daha da büyütebileceğini ve gelecekteki terör tehdidini sık sık düşünerek, terörün zaman geçtikçe daha da kötüleşeceğinden endişe duyarak bu durumu büyütme eğiliminde olabileceklerini belirtmiştir. Son olarak, aşırı korku bağlamında, insanlar bu gerçeği değiştirmek için yapabilecekleri hiçbir şey olmadığına inandıklarında ise çaresizlik duyguları artar ve bütün bu anlatılanlar çerçevesinde bireylerin ruh sağlığı bozulur.

Özetle, terörist saldırılarından sonra bu saldırılara doğrudan maruz kalan ve dolaylı bir şekilde bu saldırılarla ilgili görüntüleri izleyen veya okumalar yapan bireyler farklı şekilde tepkiler göstermektedir. Terörist saldırılarına doğrudan tanık olan veya bu saldırıların hedefi olan bireylerde travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) görülme olasılığı dolaylı yoldan maruz kalan bireylere göre daha yüksektir (Norris vd., 2002). Örneğin 11 Eylül saldırılarından sonra bireylerde TSSB görülme oranı %11.2 (Schlenger vd., 2002) iken 11 Mart 2004'te Madrid'de yapılan saldırılarından sonra bu oran %44.1'dir (Gabriel vd, 2007).

Terörist saldırılar sonrası bu saldırılara doğrudan veya dolaylı olarak maruz kalma tek başına TSSB geliştirileceği anlamına gelmemektedir. Terörün bireyler için travmatik bir yaşantı olması ve bu travmatik yaşantı sonrası TSSB tanısı alma olasılıkları sahip olduğu risk ve koruyucu faktörlerine bağlı olarak değişmektedir. Bireylerin cinsiyeti, medeni durumu, istihdam edilme durumları, sosyal destek kaynakların varlığı, psikiyatrik öyküsü gibi sahip olduğu özelliklerin varlığı veya yokluğu terörist saldırılara, sonrasında göstereceği tepkilerin yoğunluğunu ve bu travmatik durumla baş etme düzeyini belirleyebilmektedir. Çünkü risk ve koruyucu faktörlerin niteliksel olarak varlığı; bireylerin psikolojik sağlamlığını doğrudan etkileyerek terör saldırısı sonrasında bireylerin bu koruyucu faktörlerin desteğini almasını ve terör travmasıyla baş edebilmesini kolaylaştıracaktır. Eşsizöglü, Aydın ve Bülbül (2009) genç yaşta olan, kısıtlı sosyal destek kaynaklarına sahip olan, terör saldırısı öncesi psikiyatrik öyküsü olan bireylerin terör saldırı sonrasında TSSB geliştirme olasılığının daha fazla olduğunu ifade etmektedir.

Terör Saldırılarının Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Etkileri

Terör saldırılarına doğrudan veya dolaylı olarak maruz kalma, genellikle çocuklar da dahil olmak üzere masum insanları etkileyen bir durumdur. Herhangi bir savaş veya terör eylemi yıkım, acı ve ölümü içerir. Bu fiziksel kayıplar yeniden oluşturulabilir veya yerine konulabilirse de kitlesel şiddete eşlik eden psikolojik yaralar, travma, korkunç görüntüler ve anılar kolay iyileşmez. Terör durumlarında hayatta kalma, yaşı ve gelişim düzeyi nedeniyle kaçınılmaz stresörlerin etkilerine karşı daha savunmasız olan çocuklar için zorlayıcı ve karmaşık bir durumdur. Genel olarak, savaş ve terörizmle ilgili psikolojik etkilerin, doğal ve insan kaynaklı felaket olaylarıyla ilişkili olanlara benzer olduğu bulunmuştur.

Okul öncesi dönemdeki çocuklar terörizmle karşı en belirsiz tepkiye sahip olan gruptur ve bu durum onların yaşayacağı sıkıntıların büyüklüğünü maskeleyebilir. Bu yaş grubundaki çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal özellikleri terörün yıkıcı etkilerine karşı onları daha savunmasız kılar. Altı yaşın altındaki çocuklar başkalarının bakış açısını anlamakta zorlanır ve travmatik olayları kendi hatası olarak düşünebilir. Ayrıca çocuğun kendini suçlaması ya da kafa karışıklığı çevresindeki yetişkinler tarafından da istenmeden pekiştirilir. Yetişkinler travmatik durumlarda daha gergin ve öfkeli olduklarından çocuklar yetişkinin bu davranışlarının kendisine yönelik olduğunu düşünebilir. Çocukların travmaya karşı tepkileri uykuya dalma,

uyuma güçlüğü ve kâbuslar görme şekliyle kendini gösterebilir. Bununla birlikte öfke nöbetleri, ayrılma kaygıları ve endişe tepkileri bu dönemde çocuklarda artabilir (Arroyo ve Eth, 1996; Osofsky, 1995).

İlkokul dönemi olarak da bilinen 7-11 yaş aralığındaki çocuklar, başkalarının bakış açılarını anlayabilirler ancak somut olanları anlayabildiklerinden birçok travmatik deneyimi tam ve doğru olarak kavramakta zorlanırlar. Yaşanılan travma nedeniyle kafaları karışıktır ve endişelidirler. Bu süreçte çocuklarda yatak ıslatma, parmak emme, bebek konuşması ve oyuncak ayı ya da battaniye gibi geçiş nesnesi taşımaya istemek şeklinde gerileme davranışları görülebilir (Osofsky, 1995). Bu yaşta çocuklar ayrıca iştahsızlık ve çok sayıda fiziksel şikâyetler (karın ağrısı, baş ağrısı, baş dönmesi) gibi fiziksel semptomlar geliştirebilirler. Konsantre olamama, okula gitmeyi reddetme veya artan meydan okuma, saldırganlık ve hiperaktivite gibi okulla ilgili sorunlar da görülebilmektedir (Dodge, 1993). Uzun süreli yalnız kalma korkusu, sorumluluk ve suçluluk duyguları ve güvenlik kaygıları ortaya çıkabilir (Perry, 2001). Çocuklar çoğu zaman ebeveynlerinin endişelerinin farkındadır, ancak kriz sırasında ebeveynlerinin tepkilerine özellikle duyarlıdır. Nasıl davranacakları ve tepki verecekleri konusunda ebeveynlerini model alırlar. Ebeveynlerin okul çağındaki çocuklarına karşı korkuları ve endişeleri konusunda dürüst olmaları ve durumla başa çıkma yeteneklerini vurgulamaları özellikle önemlidir (James, 1994).

Ergenler travma konusundaki duygularını daha çok kendi içinde yaşayabilir ve daha depresif olabilir. Soyut düşünme yeteneğine sahip olan ergenler ve gençler terörizm konusundaki tepkilerini din, ahlak ve etik anlayışıyla gösterebilir. Ergenler ailesinden ve arkadaşlarından uzaklaşmaya başladığından içsel korku ve kaygıyı yönetmenin bir yolu olarak başkalarıyla ilişkisini artırabilir. İntikam arzusu ve travmaya karşı eylem odaklı tepkiler gibi asabiyet ve meydan okuma davranışları ortaya çıkabilir. Kendisini yabancılaşmış veya haklarından mahrum hissedilen gençlerin terör örgütlerinin etkisine özellikle duyarlı olabileceğini dikkate almak önemlidir. Çocukların ve gençlerin terörizme karşı tepkileri risk ve koruyucu faktörlere göre farklı biçimlerde kendini gösterebilir. Bu nedenle, terör saldırılarına maruz kalan bazı çocuklarda ve ergenlerde ani semptom başlangıcı görülebilirken, bazıları haftalar veya aylar sonrasına kadar sıkıntı semptomları göstermeyebilir (Galante ve Foa, 1986).

Dünyanın dört bir yanındaki terör ve savaş kurbanlarının çoğu, sürgüne zorlanan ve evlerinden kaçmak zorunda kalan, genellikle ebeveynlerinden ayrılmış veya ebeveyn gözetimi ve bakımı olmadan yaşayan yerinden edilmiş çocuklardır. Ev ortamı çocukların kimlik oluşumunda ve gelişiminde önemli bir rol oynar. Yerinden edilmiş çocuklar çok az kişisel eşyalarıyla evlerinden ve köklerinden uzaklaşmak zorunda kalmaktadır. Buna ek olarak, yerinden edilmiş çocuklar,

tanıdık bir çevreden, kendi eğitim ortamlarından, sosyal ağlarından ve rutin aile yaşamından da uzaklaşmak zorunda kalırlar (Shaw, 2000). Evlerini terk etmek zorunda kalan ve öncesinde travmatik deneyimler yaşamış çocuklara özel ilgi gösterilmelidir. Zayıf başa çıkma kapasitesine sahip olan ve destekleyici aile ortamından yoksun çocukların, daha fazla psikolojik zorlukların için risk altında oldukları gözlenmektedir (Adjukovic, 1996).

Terör Sonrası Müdahaleler

Terör saldırıları gibi geniş kitleleri doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkileyen olaylarda psikososyal müdahaleler ön plana çıkmaktadır. Terör kitlesel şiddet türü olarak ele alındığı için terör saldırıları sonrasında yapılacak önleme ve müdahale çalışmaları hem topluma hem de bireylere yönelik düzenlenmektedir.

Terör saldırıları sonrası pek çok insan daha önceki rutinlerine tekrar dönmeye çalışacaktır. Bununla birlikte bazıları biyopsikososyal dengelerini yeniden kurmakta diğerlerinden daha fazla zorluk çekebilmektedir. Olay öncesinde insanların yaşadığı yoksulluk, sosyal destek eksikliği gibi faktörler bireylerin terör saldırısı sonrası toparlanmasını güçleştirir, bir anlamda risk faktörleridir. Çoğu terör müdahale programı, yaşamı tehdit eden olayların ardından çaresizlik ve sıkıntıyla ilişkili risklerin üstesinden gelmenin bir yolu olarak ihtiyaçların kazanmasına, özgüvene ve kontrol duygularına odaklanır. Terör saldırısı sonrası müdahale programlarının işlevsel olabilmesi için hizmet verilen bireylerin ve çocukların ihtiyaçlarını iyi belirlemek önemlidir (Stamm, Piland, Van der Hart ve Fairbank, 2004).

Terör saldırılarının ardından ailelerle ve çocuklarla çalışmak oldukça önemlidir. Çocuklar ve gençler nasıl tepki verecekleri konusunda ailelerinden ve yetişkinlerden etkilenirler. Aileler ve okul personeli çocukların her şeyden önce güvenlik duygusu oluşturmalarına yardımcı olmalıdırlar. Ayrıca ailelerinin çocuklarıyla konuşması, çocuğun yaşanan olayları anlamasında yardımcı olunması önemlidir. Çocukların bu sürece ilişkin bilgilendirilirken kendi anlayışları çerçevesinde doğru bilgilerin verilmesi ve çocukların kandırılmaması gerekmektedir. Ayrıca çocuklar yetişkinlerin onları korumaya çalıştıklarını bilmek isterler. Ayrıca çocukların duygularının konuşulması ve kendilerini ifade etmelerinin sağlanması da bu süreçte çok önemlidir. Aşağıda terör saldırıları sonrası çocuklarla çalışırken kullanılacak genel müdahale ilkeleri sunulmuştur (Orner vd., 2006; Wolmer, Laor ve Yazgan, 2003):

- Emniyet ve güvenlik duygusu sağlama
- Çocuğu aile ve sosyal destekleri ile bir araya getirme
- Gerçekliğı netleştirme, belirsizliğı azaltma
- Çocuklara kendi hikâyelerini anlatmaları konusunda fırsat sağlama
- Çocuğun gerçekçi benlik algısı geliştirmesini destekleme
- Çocuğun bilişsel çarpıklıklarını belirleme ve bunun üzerinde çalışma
- Çocuğun psikolojik sağlamlığını artıracak etkinlikler düzenleme
- Suçluluk, intikam, ihanet, çaresizlik, duyguları üzerine konuşma
- Kendine, başkalarına ve geleceğe yönelik değışen tutumları belirleme ve bu konuda çalışma
- Travmatik hatırlatıcıları belirleme
- Teröre ilişkin düşünce, duygu ve ruh haline ilişkin toleransı kolaylaştırma
- Uyarlanabilir başa çıkmayı teşvik etme

Terör ve savaş yaşantılarının ardından bireylerin ve çocukların toplanmalarına ve başa çıkmalarına yardımcı olabilecek en önemli uygulamalardan birisi de psikoeğitim programlarının hazırlanması ve uygulanmasıdır. Psikoeğitim kişileri travmaya maruz kalma, yas, risk, koruyucu faktörler, başa çıkma stratejileri, problem çözme becerileri ve stres yönetimi tekniklerinin etkileri hakkında bilgilendiren bir müdahaledir. Amaç, afet tepkilerini normalleştirmek, hayatta kalanların kontrol hissini artırmak, ailelerin daha fazla değerlendirme veya müdahale gerektiren durumları tanımasına yardımcı olmak, çocuklar ve aileler için sosyal destekleri belirlemeye ve kullanmaya teşvik etmek ve uyarlanabilir başa çıkmayı teşvik etmektir. Psikoeğitim, kendi ebeveynlik becerilerine olan güvenlerini artırarak ve çocuklarını nasıl destekleyeceklerine dair özel rehberlik sağlayarak ebeveynler için güven verici olabilir (Cohen vd., 2006; Gard ve Ruzek 2006; Young 2006).

Ebeveynler, çocuklarıyla travmatik olaylar hakkında nasıl konuşacaklarını anlamak için yardıma ihtiyaç duyabilir. Ebeveynler, çocuğun korku ve kaygılarını ifade etmesine saygı duyabilmeli ve çocuğun hikâyesini dinleyebilmelidir. İdeal olarak, ebeveynlerin iletişimlerinde dürüst olmaları, güvenli bir ortam oluşturmaları, çocuklarıyla empati kurmaları, destekleyici ve anlayışlı olmaları beklenmektedir. Ebeveynler, çocukların afet deneyimini yönetmeye yönelik doğal eğilimlerini teşvik etmeli ve öfke ve kaygı gibi duyguları ifade etmesine izin vermelidir. Ebeveynler çocuklarının soru sormalarını teşvik edebilir; çocuğuyla kendi duygularını paylaşabilir, iş, yemek, uyku ve eğlence gibi ev rutinlerini sürdürebilirler. Ayrıca ebeveynler, çocuklarının polis,

itfaiye ve acil durum personeli gibi güvenilir toplum yardımcılarını belirlemelerine yardımcı olabilir ve çocuklara acil durum numaraları ve yardıma nasıl erişecekleri konusunda rehberlik sağlayabilirler. Ebeveynler ve bakıcılar, çocukların felaket anılarını tetikleyen durumlar, etkinlikler veya yerler gibi travmatik hatırlatmalara maruz kalmasını en aza indirmeye teşvik edilir (Shaw, Espinel ve Shultz, 2007).

Alanda gerçekleştirilen çalışmalar felaketin hemen sonrasında hangi müdahalelerin en yararlı olduğunu ve hangilerinin sürekli iyileşme için en etkili olabileceğini ayırt etmeye başlamıştır. Psikososyal müdahaleler belirli bir süreç içerisinde gerçekleştirilir. Psikolojik İlk Yardım, felaketin hemen sonrasında uygulanır ve bunu gerektiğinde kriz odaklı müdahale stratejileri izler. Devam eden değerlendirme, kalıcı sıkıntı ve ortaya çıkan psikolojik problemi belirlerse kalıcı terapötik müdahaleler kullanılır.

Psikoeğitim Uygulamalarında Uygulayıcının Önemi

Çocuklara travmatik olayların neden olduğu stresle nasıl başa çıkılacağı konusunda yardım yöntemlerinin öğretilmesinin ileride gelişebilecek sorunların ortaya çıkmasını engellediği bilinen bir gerçektir. Uygulayıcılar travmatik olaylarla ilgili normal tepkiler hakkında öğrencileri bilgilendirerek süreci anlamlandırmalarına yardımcı olmaları ve travmatik olaylar sırasında okul/sınıf içi uygulamalarla ilgili öğrencileri hazırlamaları; yaşanan olayın etkilerini azaltmakta ve normalleşme sürecinde öğrencilerin psikolojik sağlımlıklarını artırmaktadır. Ayrıca;

- Çocukların oyun ve diğer okul etkinliklere katılması, özellikle afet dönemlerinde fazlaca ihtiyaç duydukları, süreklilik, değişmezlik ve normallik hissinin oluşmasına yardımcı olur.
- Uygulayıcıların yardımıyla daha ileri düzeyde psikolojik yardıma ihtiyacı olan çocuklar belirlenerek gerekli yönlendirme yapılabilir.
- Öğretmenler, sadece çocukları eğitmek ve onlara belirli bilgi ve becerileri öğretmekle kalmazlar, aynı zamanda onların mutlu ve sağlıklı büyümelerine yardımcı olacak bir öğrenme ve gelişme ortamı yaratırlar.
- Öğretmenler çocuklarla birlikte oldukları için, onların ihtiyaçlarını daha iyi bilir ve gerektiğinde onlara yardım edebilirler.

NOT: Öğretmenler, travmatik yaşantıların normalleştirilmesi ve okulların hem velilere hem de çocuklara yardım ve destek sağlayan kurumlar haline gelmesinde önemli görevler üstlenebilirler. Araştırmalar, öğretmenlerle olan ilişkinin, travmatik bir yaşantının ardından çocukların yaşamında daha da önemli hale geldiğini göstermektedir.

Psikoeğitim Programı Amacı

Bu program travma sonrasında öğrencilerin tepkilerini normalleştirmek ve zorlayıcı yaşantıların etkileri konusunda öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarını arttırmak amacıyla oluşturulmuştur. Program öğrencilerin gelişimsel ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanmıştır.

Programın Uygulanması

Bu program psikolojik danışman/rehber öğretmenler tarafından uygulanmak üzere hazırlanmıştır. Programın uygulanmasından önce psikolojik danışman/rehber öğretmen tarafından okul yönetimi ve tüm öğretmenlere, uygulanacak psikoeğitim programı hakkında bilgi verilecektir. Programın uygulanması sürecindeki görev ve sorumluluklar aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir:

1. Okulda psikoeğitim programının planlaması ve yürütülmesi sürecinden okul müdürü sorumludur.
2. Programın uygulanması için gerekli düzenlemeler okul yönetimi tarafından sağlanacaktır.
3. Psikolojik danışman/rehber öğretmen veli ve öğretmen oturumları ile öğrenci oturumlarını yapmakla yükümlüdür.
4. Ancak afet ve acil durumlarda bölgeyi büyük oranda etkileyen travmatik olaylarda Millî Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün izni ve onayı ile öğrenci oturumları psikolojik danışman/rehber öğretmen müşavirliğinde, sınıf rehber öğretmeni tarafından uygulanabilir.
5. Öğretmen ve veli oturumları öğrenci oturumlarından önce yapılmalıdır.
6. Öğrenci oturumunun ardışık günlerde yapılmaması şartı ile iki hafta içerisinde tamamlanması, aynı gün yapılacak olan oturumların ardışık ders saatlerinde yapılması esastır.
7. Öğrenci oturumları yapılırken grup sayısı 20 kişiyi geçmemelidir. Ancak afet ve acil durumlarda bölgeyi büyük oranda etkileyen travmatik olaylarda sınıf mevcudu kadar öğrenciye uygulanabilir.
8. Psikoeğitim uygulamaları sırasında yapılan paylaşımlarla ilgili "gizlilik" ilkesi dikkate alınmalıdır.
9. Psikolojik danışman/rehber öğretmenler, psikoeğitim programının uygulanması sürecinde travmatik olaydan ileri düzeyde etkilendiği düşünülen öğrencileri ilgili kurum ya da kuruluşlara yönlendirmelidir.

Etkinlikler Uygulanırken Dikkat Edilecek Hususlar

1. Uygulayıcı psikoeğitim öğrenci oturumlarına başlamadan önce, etkinlikleri dikkatle okumalı ve psikoeğitim programı çıktısını alarak ön hazırlıklarını tamamlamalıdır.
2. Etkinlik paylaşımlarında öğrencilerin gönüllülüğü esastır. Paylaşımında bulunmak istemeyen öğrenciler teşvik edilmeli, fakat zorlanmamalıdır.
3. Psikoeğitim programı uygulamasında, öğrencilerin duygu ve düşüncelerini ifade etmeleri önemlidir. Bu nedenle etkinlik uygulamalarında olabildiğince fazla öğrenciye söz hakkı verilmesi, zaman kaygısıyla paylaşımların eksik bırakılmaması faydalı olacaktır.

Özel Eğitim İhtiyacı Olan Öğrenciler İçin Ek Bilgi Ve Uyarılar

1. Etkinlikler, görseller ve oyuncaklarla desteklenebilir.
2. Etkinlikleri anlamakta güçlük yaşayan öğrenciler için tekrar yapılabilir.
3. Öğrenciler, etkinliklere katılım konusunda teşvik edilmelidir.
4. Etkinliklerin uygulanma sürecinde ihtiyaç halinde öğrencilerin ailesinden yardım alınmalıdır.
5. Etkinlik içerisinde geçen ve öğrencinin bilmediği kavramlar açıklanmalıdır.
6. Resim çizmek ve gözlerini kapatmak istemeyen öğrenciler zorlanmamalıdır.

Programın Değerlendirilmesi

Psikoeğitim programının gerçekleştirilmesi surecinde ve sonrasında izleme ve değerlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Yapılan izleme neticesinde değerlendirme, sure ve sonuç odaklı olmak üzere iki aşamalı yürütülmelidir. Sure değerlendirmesi; uygulayıcı tarafından Psikoeğitim Programı Değerlendirme Formu doldurularak gerçekleştirilmeli. Sonuç değerlendirmesi; rehberlik ve psikolojik danışma servisince yapılmalıdır. Psikoeğitim oturumlarının tamamlanmasından sonra ise programın amaçlarına ulaşıp ulaşmadığını tespit edebilmek amacıyla gözlem, anket vb. lme araçları ile değerlendirmelere yönelik çalışmalara devam edilmelidir.

PSİKOSOSYAL DESTEK
TERÖR PSİKOEĞİTİM PROGRAMI
İLKOKUL

Modül	Genel Amaç	Alt Amaçlar	Temel Dayanak
<p>Modül 1 Terör Yaşantısını Anlamlandırmak</p> <p>Oturum 1: Tanışma ve Terör yaşantısını anlamlandırma</p>	<p>“Terör saldırısı sonrası çocukların bu saldırı öncesi, sırası ve sonrasındaki deneyimlerini anlamlandırmalarına yardımcı olmak “</p>	<p>“Çocuğun terör saldırısı sonrası dünyaya ve kendine ilişkin değişen varsayımlarını gözden geçirmelerine fırsat vermek”</p> <p>“Çocuğa terörle ilgili deneyimlerini bir bütün halinde tanımlamasına ve ifade etmesine destek olmak”</p> <p>“Çocuğun kaygı ve öfke hissetmesine neden olan terör saldırısıyla ilgili anımsatıcıları fark etmelerine rehberlik etmek”</p> <p>“Çocuğun travmatik olayla ilgili deneyimlerini normalleştirmelerine yardımcı olmak”</p>	<p>Travma ve Yas Odaklı Terapi</p> <p>Layne, C. M., Saltzman, W. R., Poppleton, L., Burlingame, G. M., Pašalić, A.</p> <p>Duraković-Belko, E. Ćampara, N., Musić, M., Đapo, N., Arslanagić, B. Steinberg, A.</p> <p>M., & Pynoos, R. S. (2008). Effectiveness of a School-Based Group Psychotherapy</p> <p>Program for War-Exposed Adolescents: A Randomized Controlled Trial. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 47, 1048-1062.</p> <p>NCTSN (2005). Trauma and Grief Component Therapy for Adolescents. Erişim Adresi: https://www.nctsn.org/sites/default/files/interventions/tgcta_fact_sheet.pdf</p> <p>Saltzman, W. R., Layne, C. M., Steinberg, A. M., Arslanagic, B., & Pynoos, R. S. (2003). Developing a culturally and ecologically sound intervention program for youth exposed to war and terrorism. Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America, 12(2), 319–342. doi: 10.1016/s1056-4993(02)00099-8</p>

Modül	Genel Amaç	Alt Amaçlar	Temel Dayanak
<p>Modül 2 Duygu ve Beden İlişkisini Kurmak</p> <p>Oturum 2: Terör Yaşantısı Sonrası Duygu ve Arasında Bağ Kurma</p>	<p>“Çocukların terör saldırısı sonrası psikosomatik belirtileri keşfetmelerine ve başa çıkma becerileri kazanmalarına yardımcı olmak”</p>	<p>“Çocuğun duygu ve beden arasındaki ilişkiyi anlamalarına rehberlik etmek”</p> <p>“Çocuğun terör saldırısı sonrası yaşadığı duygulara ve duygularının bedeninde yarattığı değişimlere ilişkin farkındalık kazanmasına yardımcı olmak”</p> <p>“Çocuğa terör saldırısı sonrası deneyimlenen duyguları fark etme ve isimlendirme becerisi kazandırmak”</p>	<p>Berger, R., Pat-Horenczyk, R., & Gelkopf, M. (2007). School-based intervention for prevention and treatment of elementary-students' terror-related distress in Israel: A quasi-randomized controlled trial. <i>Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies</i>, 20(4), 541-551.</p> <p>Gelkopf, M., & Berger, R. (2009). A school-based, teacher-mediated prevention program (ERASE-Stress) for reducing terror-related traumatic reactions in Israeli youth: A quasi-randomized controlled trial. <i>Journal of Child Psychology and Psychiatry</i>, 50(8), 962-971.</p> <p>Palmer, L. (2012). <i>The PTSD Workbook for Teens: Simple, Effective Skills for Healing Trauma</i>. New Harbinger Publications.</p> <p>Saltzman, W. R., Layne, C. M., Steinberg, A. M., Arslanagic, B., & Pynoos, R. S. (2003). Developing a culturally and ecologically sound intervention program for youth exposed to war and terrorism. <i>Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America</i>, 12(2), 319-342. doi:10.1016/s1056-4993(02)00099-8</p>

Modül	Genel Amaç	Alt Amaçlar	Temel Dayanak
<p>Modül 3 Kişisel Kaynakları Güçlendirmek</p> <p>Oturum 3: Yeni Baş Etme Becerileri Kazanma</p>	<p>“Terör saldırısı sonrası çocukların sahip olduğu kaynakları fark etmenlerine ve bu kaynakları arttırmalarına destek olmak”</p>	<p>“Çocuğun terör saldırısı sonrası tepkileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları fark etmesini sağlamak”</p> <p>“Çocuğa yeni baş etme becerileri kazandırmak”</p> <p>“Çocuğun farklı baş etme yönlerine dair farkındalığını arttırmak”</p>	<p>Travma ve Yas Odaklı Terapi</p> <p>Berger, R., Pat-Horenczyk, R., & Gelkopf, M. (2007). School-based intervention for prevention and treatment of elementary-students' terror-related distress in Israel: A quasi-randomized controlled trial. <i>Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies</i>, 20(4), 541-551.</p> <p>Gelkopf, M., & Berger, R. (2009). A school-based, teacher-mediated prevention program (ERASE-Stress) for reducing terror-related traumatic reactions in Israeli youth: A quasi-randomized controlled trial. <i>Journal of Child Psychology and Psychiatry</i>, 50(8), 962-971.</p> <p>NCTSN (2005). Trauma and Grief Component Therapy for Adolescents. Erişim Adresi: https://www.nctsn.org/sites/default/files/interventions/tgcta_fact_sheet.pdf</p>

Modül	Genel Amaç	Alt Amaçlar	Temel Dayanak
<p>Modül 4 Duyguları Düzenlemek</p> <p>Oturum 4: Duyguları Fark Etme, İsimlendirme ve Kontrol Etme</p>	<p>“Çocukların terör saldırısı sonrası duygularını fark etmelerine, bu duyguları isimlendirmelerine ve kontrol etmelerine yardımcı olmak”</p>	<p>“Çocuğun terör saldırısı sonrası hissettiği duyguları normalleştirmesine yardımcı olmak”</p> <p>“Çocuğun güvende olma duygusunu kazanmasına rehberlik etmek”</p> <p>“Çocuğa duygularını düzenleme becerisi kazandırmak”</p> <p>“Çocuğun duygularını uygun yöntemlerle ifade etmesine rehberlik etmek”</p>	<p>Berger, R., Pat-Horenczyk, R., & Gelkopf, M. (2007). School-based intervention for prevention and treatment of elementary-students' terror-related distress in Israel: A quasi-randomized controlled trial. <i>Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies</i>, 20(4), 541-551.</p> <p>Foa, E. B., Chrestman, K. R., & Gilboa-Schechtman, E. (2008). Prolonged exposure therapy for adolescents with PTSD emotional processing of traumatic experiences, therapist guide. Oxford University Press.</p> <p>Gelkopf, M., & Berger, R. (2009). A school-based, teacher-mediated prevention program (ERASE-Stress) for reducing terror-related traumatic reactions in Israeli youth: A quasi-randomized controlled trial. <i>Journal of Child Psychology and Psychiatry</i>, 50(8), 962-971.</p> <p>Layne, C. M., Saltzman, W. R., Poppleton, L., Burlingame, G. M., Pašalić, A.</p> <p>Duraković-Belko, E. Čampara, N., Musić, M., Đapo, N., Arslanagić, B. Steinberg, A.</p> <p>M., & Pynoos, R. S. (2008). Effectiveness of a School-Based Group Psychotherapy Program for War-Exposed Adolescents: A Randomized Controlled Trial. <i>Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry</i>, 47, 1048-1062.</p> <p>Palmer, L. (2012). <i>The PTSD Workbook for Teens: Simple, Effective Skills for Healing Trauma</i>. New Harbinger Publications.</p>

Modül	Genel Amaç	Alt Amaçlar	Temel Dayanak
<p>Modül 5 Kayıp ve Yasa Dair Paylaşım Yapmak</p> <p>Oturum 5: Kayıp ve Yasa Dair Paylaşım Yapma</p>	<p>“Terör saldırısı sonucu yakınlarını kaybeden çocuklara bu kayıplarla baş edebilme becerisi kazandırmak”</p>	<p>“Çocuğun kayıp ve yasa ilişkin deneyimleri keşfetmesine destek olmak”</p> <p>“Çocuğun kayıp ve yasa ilişkin duygularını ifade etmesine fırsat vermek”</p>	<p>Travma ve Yas Odaklı Terapi</p> <p>Gelkopf, M., & Berger, R. (2009). A school-based, teacher-mediated prevention program (ERASE-Stress) for reducing terror-related traumatic reactions in Israeli youth: A quasi-randomized controlled trial. <i>Journal of Child Psychology and Psychiatry</i>, 50(8), 962-971.</p> <p>Layne, C. M., Saltzman, W. R., Poppleton, L., Burlingame, G. M., Pašalić, A.</p> <p>Duraković-Belko, E. Čampara, N., Musić, M., Đapo, N., Arslanagić, B. Steinberg, A.</p> <p>M., & Pynoos, R. S. (2008). Effectiveness of a School-Based Group Psychotherapy Program for War-Exposed Adolescents: A Randomized Controlled Trial. <i>Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry</i>, 47, 1048-1062.</p> <p>NCTSN (2005). Trauma and Grief Component Therapy for Adolescents. Erişim Adresi: https://www.nctsn.org/sites/default/files/interventions/tgcta_fact_sheet.pdf</p> <p>Saltzman, W. R., Pynoos, R. S., Layne, C. M., Steinberg, A. M., & Aisenberg, E. (2001). Trauma- and grief-focused intervention for adolescents exposed to community violence: Results of a school-based screening and group treatment protocol. <i>Group Dynamics: Theory, Research, and Practice</i>, 5(4), 291-303. doi:10.1037/1089-2699.5.4.291</p> <p>Saltzman, W. R., Layne, C. M., Steinberg, A. M., Arslanagic, B., & Pynoos, R. S. (2003). Developing a culturally and ecologically sound intervention program for youth exposed to war and terrorism. <i>Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America</i>, 12(2), 319-342. doi:10.1016/s1056-4993(02)00099-8</p>

Modül	Genel Amaç	Alt Amaçlar	Temel Dayanak
<p>Modül 6 Sosyal Destek Kaynaklarını Fark Etme</p> <p>Oturum 6 : Sosyal Destek Kaynaklarını Keşfetme ve Arttırma</p>	<p>“Terör saldırısı sonrası çocukların kişilerarası ilişkileri yapılandırılmalarına ve güçlendirmelerine yardımcı olmak”</p>	<p>“Çocuğun terör yaşantısı sonrası uyumunda sosyal destek kaynaklarının önemini anlamasına rehberlik etmek”</p> <p>“Çocuğun zorlu yaşam olaylarında destek alabileceği kaynakların sayısını arttırmasına destek olmak”</p> <p>“Çocuğun sosyal destek kaynaklarını fark etmesine yardımcı olmak”</p>	<p>Cox, J., Davies, D. R., Burlingame, G. M., Campbell, J. E., & Layne, C. M., & Katzenbach, R. J. (2007). Effectiveness of a Trauma/Grief-Focused Group Intervention: A Qualitative Study with War-Exposed Bosnian Adolescents. <i>International Journal of Group Psychotherapy</i>, 57, 319-345. DOI:10.1521/ijgp.2007.57.3.319</p> <p>Gelkopf, M., & Berger, R. (2009). A school-based, teacher-mediated prevention program (ERASE-Stress) for reducing terror-related traumatic reactions in Israeli youth: A quasi-randomized controlled trial. <i>Journal of Child Psychology and Psychiatry</i>, 50(8), 962-971.</p> <p>Saltzman, W. R., Layne, C. M., Steinberg, A. M., Arslanagic, B., & Pynoos, R. S. (2003). Developing a culturally and ecologically sound intervention program for youth exposed to war and terrorism. <i>Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America</i>, 12(2), 319-342. doi:10.1016/s1056-4993(02)00099-8</p>
<p>Modül 7 Benlik Saygısını Arttırmak</p> <p>Oturum 7: Kendini Tanıma ve Kabul Etme</p>	<p>“Çocukların yaşadıkları bu travmatik durumun üstesinden gelebileceğine ilişkin inancın gelişmesine destek olmak”</p>	<p>“Çocuğun güçlü ve zayıf yönlerini keşfetmesine destek olmak”</p> <p>“Çocuğun sahip olduğu özelliklerin başa çıkma becerilerini nasıl etkilediğini fark etmesine rehberlik etmek”</p> <p>“Çocuğun zayıf yönlerini kabul etmesine yardımcı olmak”</p>	<p>Gelkopf, M., & Berger, R. (2009). A school-based, teacher-mediated prevention program (ERASE-Stress) for reducing terror-related traumatic reactions in Israeli youth: A quasi-randomized controlled trial. <i>Journal of Child Psychology and Psychiatry</i>, 50(8), 962-971.</p> <p>Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., ... & Ursano, R. J. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence. <i>Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes</i>, 70(4), 283-315.</p>

Modül	Genel Amaç	Alt Amaçlar	Temel Dayanak
<p>Modül 8 Gelecekle Bağ Kurmak</p> <p>Oturum 8: Amaç Belirleme ve Umudu Arttırma</p>	<p>“Çocukların terör saldırısı sonrası amaç belirleyebilmelerine, plan yapmalarına ve geleceğe umutla bakmalarına destek olmak”</p>	<p>“Çocuğa amaç belirleme becerisini kazandırmak”</p> <p>“Çocuğa amaçlarına ulaşması için plan yapma becerisi kazandırmak”</p> <p>“Çocuğun umudunu arttırmasına destek olmak”</p> <p>“Çocuğun geleceğini şekillendirirken umudun rolünü fark etmesine rehberlik etmek”</p>	<p>Travma ve Yas Odaklı Terapi</p> <p>Gelkopf, M., & Berger, R. (2009). A school-based, teacher-mediated prevention program (ERASE-Stress) for reducing terror-related traumatic reactions in Israeli youth: A quasi-randomized controlled trial. <i>Journal of Child Psychology and Psychiatry</i>, 50(8), 962-971.</p> <p>Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., ... & Ursano, R. J. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence. <i>Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes</i>, 70(4), 283-315.</p> <p>NCTSN (2005). Trauma and Grief Component Therapy for Adolescents. Erişim Adresi: https://www.nctsn.org/sites/default/files/interventions/tgcta_fact_sheet.pdf</p>

MODÜL 1

TERÖR YAŞANTISINI ANLAMLANDIRMAK

Oturum 1: Tanışma ve Terör Yaşantısını Anlamlandırma

Etkinliğin Adı:	Yavru Çekirge
Amacı:	<p>Çocuğun terör saldırısı sonrası dünyaya ve kendine ilişkin değişen varsayımlarını gözden geçirmelerine fırsat vermek.</p> <p>Çocuğa terörle ilgili deneyimlerini bir bütün halinde tanımlamasına ve ifade etmesine destek olmak.</p> <p>Çocuğun kaygı ve öfke hissetmesine neden olan terör saldırısıyla ilgili animatörleri fark etmelerine rehberlik etmek.</p> <p>Çocuğun travmatik olayla ilgili deneyimlerini normalleştirmelerine yardımcı olmak.</p>
Yöntem:	Soru-cevap
Sınıf Düzeyi:	İlkokul
Süre:	Bir ders saati
Materyal:	Ek-1 Çekirge ailesi, resim kâğıtları, boya ve kalemler
Uygulayıcı İçin Ön Hazırlık:	-
Süreç (Uygulama Basamakları):	<ol style="list-style-type: none"> “Merhaba arkadaşlar, sizinle bugün yaşamımızda ani gelişebilen zorlandığımız konular hakkında konuşacağız. Bu süreçte kimi zaman hikâyeler dinleyeceğiz, kimi zaman resimler çizeceğiz, kimi zaman oyunlar oynayacağız.” Şimdi size kısa bir hikâye anlatacağım bakalım bu hikâyede neler olmuş. Hadi başlayalım. (Ek-1 tahtaya yansıtılır ya da çıktısı alınarak öğrencilerin görebileceği bir yere asılır.) Çocuklar hikâyeyi dinleyebilecekleri uygun bir şekilde otururlar ve uygulayıcı bütün öğrencilerin hikâyeyi dinleyip dinlemediğini kontrol eder. Bu aşamada ses tonuna dikkat edilmelidir. “Zamanın birinde uçsuz bucaksız buğday tarlalarının olduğu bir ülke varmış. Bu ülkede buğday tarlaları sayesinde insanlar geçimlerini sağlarmış. Aynı zamanda bu tarlalarda pek çok çekirge yaşamış. Çekirgeler buğday tanelerinden beslenirler ve mutlu olurlarmış. Günlerden bir gün karşı ülkenin kötü niyetli insanları bu verimli buğday tarlalarını ateşe vermiş. Tarlada yaşayan çekirgeler kaçışmaya başlamışlar. Yavru çekirge ne olduğunu anlamamış ve ailesi ile birlikte o da kaçmaya başlamış. Ailesi çok üzgünmüş. Yuvalarından ayrılmak zorunda kalmışlar. Babası başka bir buğday tarlası bulmaları gerektiğini söylemiş ve bilmedikleri bir yolculuğa çıkmışlar”.

	<ul style="list-style-type: none"> • Sizce küçük çekirge neler yaşamış olabilir? • Küçük çekirge ne hissetmiş olabilir? • Sizce küçük çekirgenin aklından neler geçirmiş olabilir? • Küçük çekirge kendini korumak için ne yapmış olabilir? • Bu hikâyenin sonu nasıl bitmiş olabilir? • Peki, siz buna benzer bir şey yaşadınız mı? • Aklınızdan neler geçmişti? • Peki, siz nasıl hissetmişsiniz? • Kendinizi korumak için neler yaptınız? <p>4. Uygulayıcı cevapları için çocuklara teşekkür eder. Bu süreçte konuşmaktan çekinen çocuklara da söz hakkı verilebilir. Bütün çocukların konuşmasına teşvik etmek önemlidir. Soru cevap kısmının ardından hikâyenin sonu ile ilgili çocukların resim çizmesi saplanır. “Hadi hep birlikte bu hikâyenin mutlu sonla bitmesi için bir resim çizelim” denir ve öğrencilere kâğıtlar ve boyalar dağıtılır. Çizilen resimler bütün sınıfa asılır. Resimlerin sonunda çocuklara aşağıdaki açıklama yapılarak modül sonlandırılır.</p> <p>“Çocuklar bazı durumlarda ani beklenmedik olaylar yaşayabiliriz. Bu yaşadıklarımız güçlü ve korkutucu bir sesi, olumsuz görüntüleri içerebilir. Böyle durumlarda korkmamız ve ne yapacağımızı bilemememiz oldukça normaldir. Sizler de bunu güzel ifade ettiniz. Büyüklerimizle konuşmak onlardan yardım istemek böyle zamanlarda bizi rahatlatır. Sizin de son olarak söylemek istedikleriniz var mı? Teşekkürler. Haftaya farklı bir çalışmada tekrar görüşmek üzere”</p>
Kazanımın Değerlendirilmesi:	Süreçte sorularla çocukların yaşadıklarını ifade etmelerine izin vermek önemlidir. Bütün resimlerin sınıfta sergilenmesine dikkat edilmelidir.
Ödevler:	-
Uygulayıcıya Not:	Çocukların arasından genellikle olumsuz cevaplar vermeye eğilimli olanlar ya da terörden daha ağır düzeyde etkilenmiş çocuklar olabilir. Bu çocuklarla ve aileleri ile görüşülebilir ve bu çocuklar bireysel olarak da desteklenebilir. Ayrıca resimlerin mutlu son ile bitirilmesi önemli. Çocuklar resim yaparken uygulayıcı bu duruma dikkat etmelidir.
Etkinliği Geliştiren:	Bu etkinlik 14-18 Mayıs 2021 tarihinde gerçekleştirilen çalışmaya katılan rehber öğretmenlerin katkılarıyla hazırlanmıştır.
Ek:	Ek-1 Çekirge ailesi

EK-1 ÇEKİRGE AİLESİ

MODÜL 2

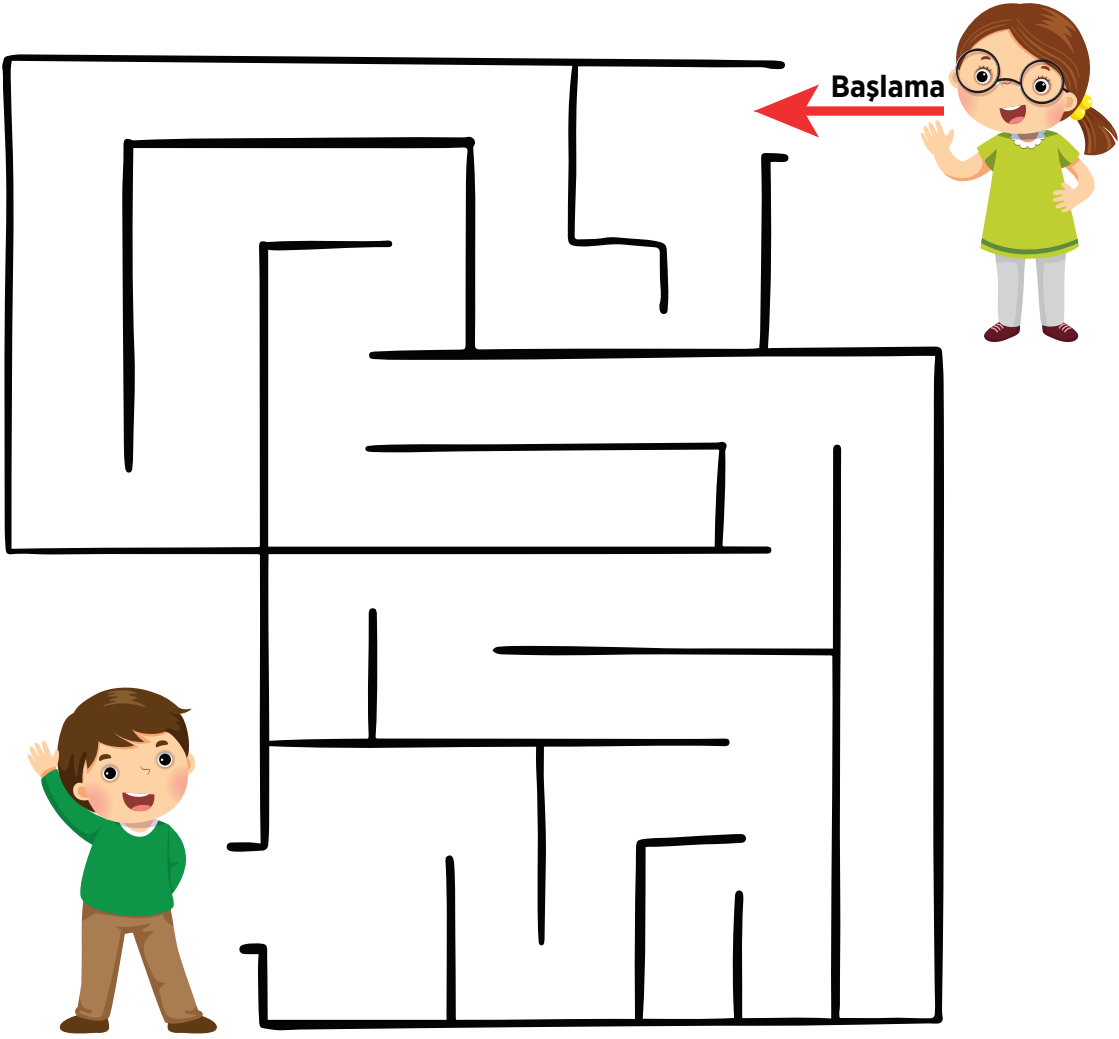
DUYGU VE BEDEN İLİŞKİSİNİ KURMAK

Oturum 2: Terör Yaşantısı Sonrası Duygu ve Bedensinde Bağ Kurma

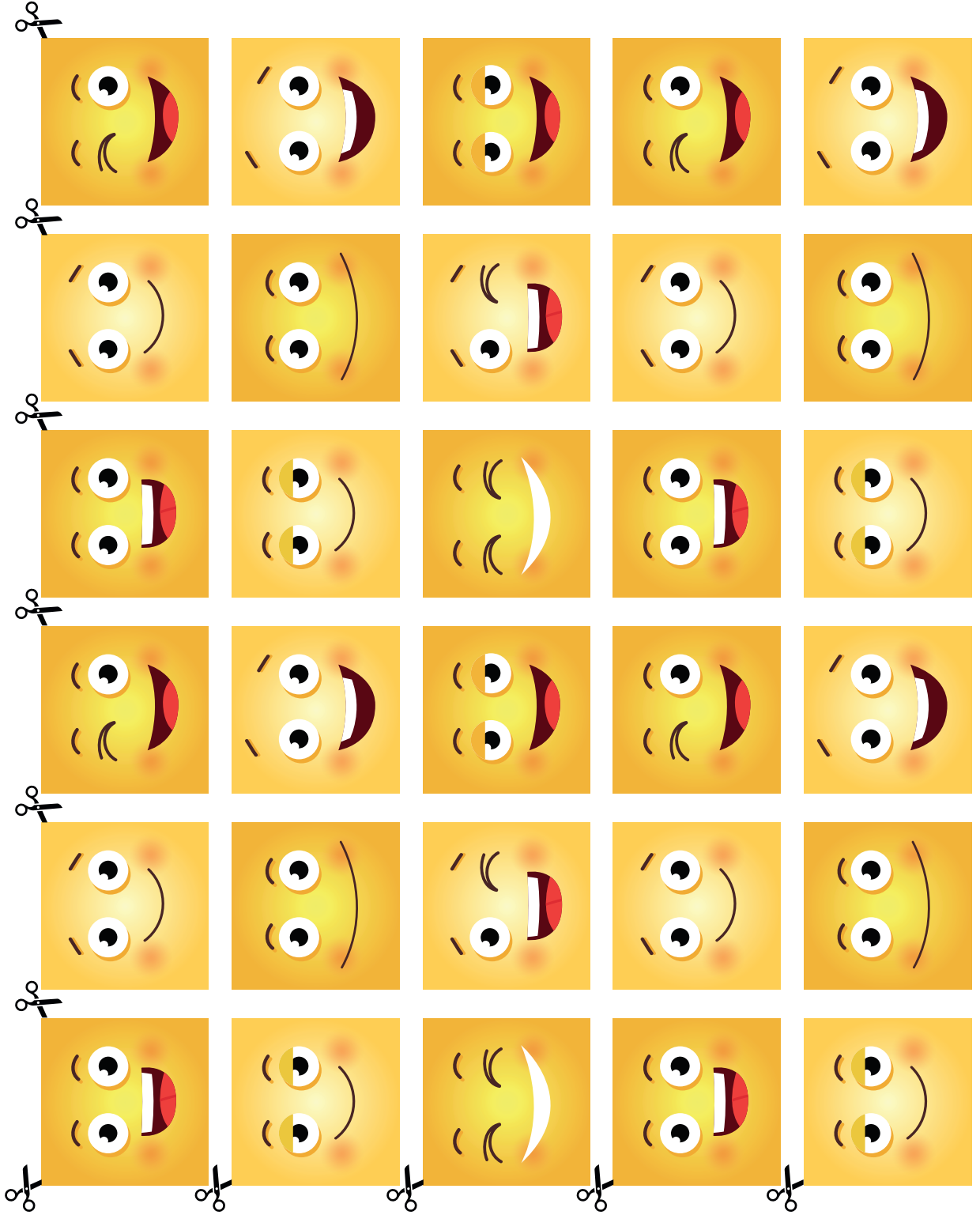
Etkinliğin Adı:	Bedende Duygularım
Amacı:	Çocuğun duyu ve beden arasındaki ilişkiyi anlamalarına rehberlik etmek. Çocuğun terör saldırısı sonrası yaşadığı duygulara ve duygularının bedeninde oluşturduğu değişimlere ilişkin farkındalık kazanmasına yardımcı olmak. Çocuğa terör saldırısı sonrası deneyimlenen duyguları fark etme ve isimlendirme becerisi kazandırma.
Yöntem:	Soru cevap
Sınıf Düzeyi:	İlkokul
Süre:	Bir ders saati
Materyal:	Ek-1: Labirent resmi. Ek-2: Mutlu yüzler (her öğrenci için gülen bir emoji ya da etiket olabilir).
Uygulayıcı İçin Ön Hazırlık:	Ekteki duyu kartları ayrı ayrı öğrenci sayısından daha fazla olacak şekilde de olabilir (etkinlik gereği her öğrencinin en az bir tane kazanması gerekiyor) oluşturulmalıdır. Varsa duyu emojiyelerinin olduğu etiketlerden yararlanılabilir.
Süreç (Uygulama Basamakları):	<ol style="list-style-type: none"> Geçen çalışmamızda duygularımız üzerine konuşmuştuk. Zaman zaman bizi zorlayan farklı farklı duygular yaşayabiliriz. Bazen korkarız, bazen kızarız. Önemli olan bu duyguları hissettiğimizde nasıl ifade ettiğimiz ve neler yaptığımızdır. Duygularımız bizi korur ve bize neler olduğunu anlatır. Duygularımızı doğru şekilde ifade edersek rahatlarız ve sorunlarımızla başa çıkarız. Şimdi sizlerle bir oyun oynayalım. Bakın burada bir labirent var (Ek-1'de yer alan labirent gösterilir ve labirent tahtaya asılır) ve Labirentten Bulut'un çıkmasına yardım edelim hep birlikte. Bulut labirentin içinde kaldığı için zorlanıyor ve heyecanlı bir an evvel çıkmak istiyor. Bulut'un labirentten çıkması için size sorular soracağım ve soruları cevaplayan bir kart kazanacak. Labirentin anahtarı olan bu kartla Bulut'u labirentten çıkaracağız. (Her öğrencinin en az bir kart alması ve bütün kartlarla birlikte Bulut'un çıkarılması etkinliğin önemli bir amacıdır. Bütün öğrenciler en az bir soru cevaplmalı ve kart kazanmalıdır.) Aşağıdaki sorulara benzer sorular öğrencilere sorulur ve öğrencilerin cevaplama sağlanır. Soruları cevaplayan öğrenciye mutlu yüz kartı (Ek-2) verilir ve Bulut'u labirentten kurtardın denir.

	<ul style="list-style-type: none"> • Ani ve beklenmedik olaylar yaşadığında nasıl hissetmiştin? • Ani ve beklenmedik olaylar yaşadığında nelere kızdın? • Kızgın olduğunda yüz ifaden nasıldı? Gösterebilir misin? • Kızgınken nasıl davranırsın? • Ani ve beklenmedik olaylar yaşadığında nelerden korktun? • Korktuğunda yüz ifaden nasıl olur? Gösterebilir misin? • Korktuğunda nasıl davranırsın? • Korktuğunda neler yaptın? Şimdi olsa ne yapardın? • Ani ve beklenmedik olaylar yaşadığında kimlere yardım ettin? • Yardım etmek insanı mutlu eder. Mutlu olduğunda yüzün nasıl olur? • Mutlu olduğunda nasıl davranırsın? <p>3. Hepinize teşekkür ederim. Hepiniz Bulut'un labirentten kurtulmasına yardım ettiniz. Hep birlikte kendimizi alkışlayalım önce.</p> <p>Şimdi herkesin elleriyle çapraz biçimde omuzlarına yavaş şekilde vurarak şunları söylemesini istiyorum.</p> <p>(Uygulayıcı da kendisi kollarını çapraz hale getirerek yavaşça omuzlarına vurur ve öğrencilere gösterir. Kelebek vuruşları da denmektedir bu çalışmaya.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ani ve beklenmedik olaylar yaşadığımdaki duygularımı tanıyorum ve ifade edebiliyorum. • Duygularım çok değerli. • Duygularımı kabul ediyorum ve güçlü hissediyorum. • Duygularımın olumsuz etkileriyle başa çıkabiliyorum <p>Bir süre kelebek vuruşları yukarıdaki sözlerle koro halinde sürdürülür ve etkinlik sonlandırılır. Bu etkinlikte öğrencilerin kendilerini daha güçlü hissetmelerine destek olmak önemlidir.</p>
Kazanımın Değerlendirilmesi:	Bütün çocukların soruları cevaplamaları kazanım için önemlidir.
Ödevler:	-
Uygulayıcıya Not:	Duyularını olumsuz ifade eden ve süreçteki cevap ve davranışlarıyla diğer çocuklara göre dikkat çeken öğrenci ve velileri ile bireysel çalışılabilir.
Etkinliği Geliştiren:	-
Ek:	Ek-1: Labirent resmi, Ek-2: Mutlu yüzler

EK-1: LABİRENT RESMİ

EK-2: MUTLU YÜZLER

MODÜL 3 KİŞİSEL KAYNAKLARI GÜÇLENDİRMEK

Oturum 3: Yeni Baş Etme Becerileri Kazanma

Etkinliğin Adı:	Uzay Mekiği
Amacı:	Çocuğun terör saldırısı sonrası tepkileri arasındaki benzerlik ve farklılıkları fark etmesini sağlamak. Çocuğa yeni baş etme becerileri kazandırmak. Çocuğun farklı baş etme yönlerine dair farkındalığını arttırmak.
Yöntem:	Drama
Sınıf Düzeyi:	İlkokul
Süre:	Bir ders saati
Materyal:	Kırmızı, mavi ve sarı renklere boyanmış gezegen resimleri
Uygulayıcı İçin Ön Hazırlık:	Uygulayıcı gezegen resimlerini etkinlik öncesi çıktısını alır.
Süreç (Uygulama Basamakları):	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etkinlik öncesinde sınıfın farklı yerlerine kırmızı, mavi ve sarı gezegen resimleri (istasyonlar) yerleştirilir. 2. Uygulayıcı "Merhaba çocuklar, şimdi sizlerle uzay gezisine çıkacağız. Uzay mekiğimiz hazır ve şimdi 3 ayrı gezegeni dolaşacağız. Evet, sınıfımıza daha önce astığımız gezegenler (istasyonlar) var? Kırmızı gezegen duygu gezegeni, mavi gezegen davranış gezegeni ve sarı gezegen olumlu baş etme gezegeni." diyerek etkinliğe geçiş yapar. 3. Uygulayıcı "Ben önce size örnek bir durum anlatacağım ve bu örnek durumdaki kişinin kırmızı gezegende ne hissettiğini, mavi gezegende nasıl davranmış olabileceğini ve sarı gezegende nasıl olumlu baş etmiş olabileceğini tahmin etmenizi isteyeceğim." diyerek etkinliğe dair yönerge verir. 4. Uygulayıcı "Evet, önce olayı anlatıyorum. Toprak bir gün okuldan eve döner. Kapıyı çalar çalar ama açan olmaz. Şimdi sıraya girelim ve sınıftaki istasyonlara uğrayarak gezegenleri dolaşalım. Şimdi kırmızı durağa geldik." der. 5. Uygulayıcı "Toprak bu durumda ne hissetmiş olabilir?" sorusunu sorar. 6. Gönüllü öğrencilerden cevaplar alınır ve geziye devam edilir. Ardından mavi durağa geçilir. 7. Uygulayıcı "Toprak bu durumda nasıl davranmış olabilir?" sorusunu sorar.

	<p>8. Gönüllü öğrencilerden cevaplar alınır ve geziye devam edilir. Ardından sarı durağa geçilir.</p> <p>9. Uygulayıcı "Toprak bu durumda nasıl davranmış olabilir?" sorusunu sorar.</p> <p>10. Bütün istasyonlar tek tek gezilerek öğrencilerin konularla ilgili cevapları alınır ve düşünceleri ifade etmeleri sağlanır. Bu çalışma aşağıdaki diğer örnek durumlar için de tekrarlanır.</p> <p>Örnek durumlar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • "Bulut ve ailesi yaşanan bir olayın ardından ani bir şekilde evlerinden ayrılmak zorunda kaldılar" • "Dışarda arkadaşları ile oyun oynayan Alp çok yüksek ve anlamadığı bir gürültüden sonra herkesin kaçıştığını fark eder" <p>11. Bütün örnek durumlar tamamlandıktan sonra çocuklara bu çalışmada neler öğrendikleri sorularak yaşadığımız olaylarda benzer ve farklı şekillerde düşünebileceğimiz hissedebileceğimiz ve her durumla olumlu baş etme becerilerimiz olabileceği vurgulanarak etkinlik tamamlanır.</p>
Kazanımın Değerlendirilmesi:	Çocuklara etkinliğin sonunda bu çalışmada neler öğrendikleri sorulur.
Ödevler:	-
Uygulayıcıya Not:	Etkinlikteki sorulara yaşadıklarından dolayı farklı ve zor cevap veren çocuk ve aileleri ile bireysel olarak çalışılması gerekebilir.
Etkinliği Geliştiren:	Bu etkinlikte yer alan hikâye 14-18 Mayıs 2021 tarihinde gerçekleştirilen çalışmaya katılan rehberlik öğretmenlerinin katkılarıyla hazırlanmıştır.
Ek:	Ek-1 Gezegenler

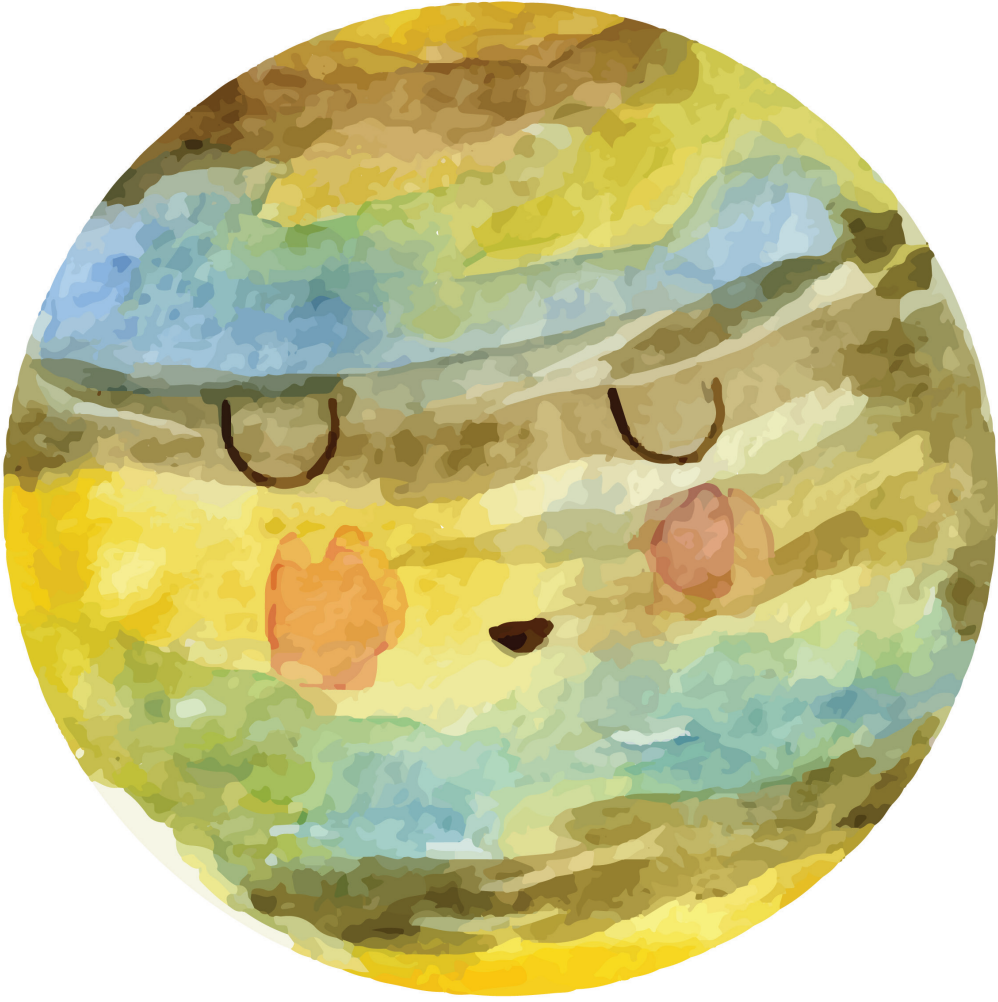
EK-1 GEZEGENLER

DUYGU GEZEGENİ

DAVRANIŞ GEZEGENİ

OLUMLU BAŞ ETME GEZEĞENİ

MODÜL 4 DUYGULARI DÜZENLEMEK

Oturum 4: Duyguları Fark Etme, İsimlendirme ve Kontrol Etme

Etkinliğin Adı:	Bulut'a Yardım Edelim
Amacı:	Çocuğun terör saldırısı sonrası hissettiği duyguları normalleştirmesine yardımcı olmak. Çocuğun güvende olma duygusunu kazanmasına rehberlik etmek. Çocuğa duygularını düzenleme becerisi kazandırmak. Çocuğun duygularını uygun yöntemlerle ifade etmesine rehberlik etmek.
Yöntem:	Soru-cevap
Sınıf Düzeyi:	İlkokul
Süre:	Bir ders saati
Materyal:	EK-1'de yer alan Mutluluk Resmi
Uygulayıcı İçin Ön Hazırlık:	Uygulayıcı Ek-1'de yer alan mutluluk görselini büyük boy kağıda çıktı alır.
Süreç (Uygulama Basamakları):	<ol style="list-style-type: none"> Uygulayıcı önce mutluluk içeren resim (Ek-1) hakkında öğrencilerle konuşur. <ul style="list-style-type: none"> Bu sizce nasıl bir resim? Bu resimdeki çocuklar nasıl hissediyor? (Çocuklardan mutlu hissediyor cevabı gelmezse uygulayıcı kendisi de hatırlatabilir.) Bu aşamada çocukların mutluluk, keyif, sakin vb. duyguları söylemesi sağlanır. Mutluluk resmi bütün öğrencilerin görebileceği şekilde masanın ortasına yerleştirilir. Mutluluk resminin görünmesi için arkası desteklenir. Uygulayıcı önce aşağıdaki senaryoyu çocuklara iletir. <ul style="list-style-type: none"> Bulut, ailesi ile birlikte evdedir ve kardeşiyle oyun oynamaktadır. Her şey yolunda iken, dışardan gelen yüksek gürültülü sesin ardından evlerinin camları kırılır. Bu olaylar komşularını da etkiler. Sık Sık yüksek sesler duymaya devam ettiler ve bu olayın ardından Bulut uyumakta güçlük çekmeye başladı. Uygulayıcı "Sizce Bulut neler yapmış olabilir?" diye uygulayıcı çocuklara sorar eğer çocukların aklına gelmezse uygulayıcı kendisi örnekler verir. Aşağıda olumsuz düşüncelere örnek verilmiştir. Çocuklardan gelen cevaplara göre bunlar artırılabilir.

- Çok ağlamış olabilir
  - Yemek yemek istememiş olabilir.
  - Arkadaşlarıyla oyun oynamamıştır
  - Artık dışarı çıkmamıştır
  - Dışarıda oyun oynamak istememiş olabilir
  - Parka gitmek istememiş olabilir.
  - Bulut uyumakta zorlanmış olabilir.
5. Her söylenen olumsuz düşüncenin ardından uygulayıcı resmin önüne sınıfta bulunan bardak, küçük kutu gibi farklı şekillerden oluşan nesnelere koyar. Amaç resmin görünmesini engellemektir.
6. Uygulayıcı, resim tamamen kapandığında; düşüncelerimizin bizim olumlu resmi görmemizi engellediğini söyler. Hadi hep birlikte Bulut'a yardım edelim ve onun resmi görmesini sağlayalım der ve Bulut neler düşünürse ve yaparsa rahatlar sorusu sorulur. Ardından her bir olumlu baş etme düşüncesi ve davranışının ardından resmin önündeki bardaklar tekrar alınır. Aşağıda örnek olumlu baş etme düşünce ve davranışları verilmiştir. Sınıftan gelen cevaplara ve duruma göre bunlar artırılabilir.
- Sevdiklerim beni korur.
  - Sevdiklerimin yanında mutluyum
  - Üzüldüğümde yardım alabilirim
  - Oyuncaklarımla oynayabilirim
  - Resim çizebilirim
  - Bisiklet sürebilirim
  - Oyun Oynayabilirim
  - Yürüyebilirim/Koşmabilirim
  - Spor Yapabilirim
  - Kitap Okuyabilirim
  - Arkadaşımla Vakit Geçirebilirim
  - Sevdiklerimle Konuşabilirim
  - Evcil Hayvanla Vakit Geçirebilirim
  - Video İzleyebilirim
  - Enstrüman Çalabilirim
  - Resim Yapabilirim
  - Müzik Dinleyebilirim/Şarkı Söyleyebilirim
  - Günlük Tutabilirim
  - Puzzle Yapabilirim

	<p>7. Uygulayıcı “Hepinize çok teşekkür ederim. Bulut’a yardım ettiniz ve mutluluk resmini tekrar görünür kıldınız. Bazı durumlarda aklımızdan geçen düşünceler ve davranışlarımız bizim de mutlu olmamızı engelleyebilir. Ancak daha olumlu düşünerek ve farklı yollar deneyerek mutluluğumuzu artırabiliriz. Peki bu verdiğiniz önerilerden hangilerini sizler de kullanıyorsunuz?” sorusunu sorar.</p> <p>8. “Çocuklardan alınan cevapların ardından peki bugün farklı neler öğrendiniz?” soruları sorularak etkinlik tamamlanır.</p>
Kazanımın Değerlendirilmesi:	Öğrencilerden bir hafta boyunca duygularını yazmaları istenir.
Ödevler:	Bu çalışmada çocukların deneyimlerini başka bir hikâye üzerinden ifade etmeleri muhtemeldir. Bu nedenle olumsuz yaşantı örneği veren ve başa çıkma konusunda sağlıksız cevap veren öğrenciler ile birebir çalışmak ve takip etmek gerebilir.
Uygulayıcıya Not:	Bu etkinlik 14-18 Mayıs 2021 tarihinde gerçekleştirilen çalışmaya katılan rehber öğretmenlerin katkılarıyla hazırlanmıştır.
Etkinliği Geliştiren:	-
Ek:	Ek-1 mutluluk görseli

EK-1 MUTLULUK GÖRSELİ

MODÜL 5 KAYIP VE YASA DAİR PAYLAŞIM YAPMAK

Oturum 5: Kayıp ve Yasa Dair Paylaşım Yapma

Etkinliğin Adı:	Güle Güle Uçak
Amacı:	Çocuğun kayıp ve yasa ilişkin deneyimleri keşfetmesine destek olmak. Çocuğun kayıp ve yasa ilişkin duygularını ifade etmesine fırsat vermek.
Yöntem:	Soru Cevap, tartışma, oyun
Sınıf Düzeyi:	İlkokul
Süre:	Bir ders saati
Materyal:	A4 Kâğıt Oyun Hamuru Renkli Boya Kalemleri
Uygulayıcı İçin Ön Hazırlık:	<p>Bu etkinlik terör yaşantıları nedeniyle kayıplar yaşayan öğrencilere yöneliktir. Uygulayıcı grup içerisinde kayıplar yaşayan öğrenciler olup olmadığını kontrol etmelidir.</p> <p>Eğer grupta yer alan öğrencilerin belirtilmiş kayıpları yoksa bu etkinlik uygulanmadan diğer etkinliğe geçilmelidir.</p> <p>Eğer grupta yer alan öğrencilerin belirtilmiş kayıpları varsa aşağıdaki not dikkate alınmalıdır.</p> <p>Ölüm ve kayıp konusunu çocuklarla konuşabilmek oldukça zorlayıcı bir durumdur. Ancak bu durumda bilinmesi gereken çocuklara karşı dürüst olmak ve bilmediğiniz konularda “ben de bu sorunun cevabının ne olduğunu tam olarak bilmiyorum” diyebilmektir.</p> <p>Bu etkinliğin içerisinde yer alan kayıp ve yas sadece yakın birinin kaybı değil çocuğun sevdiği eşyalarının, düzeninin kaybı şeklinde de düşünülmelidir. Terör yaşantısının ardından düzenini, eşyalarını ve koşullarını kaybetmek çocuk için bir kayıp ve yas olarak düşünülebilir.</p>

<p>Süreç (Uygulama Basamakları):</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uygulayıcı; "Bugün sizlerle beraber kaybettiğimiz şeyler, durumlar ve kişiler hakkında konuşacağız. Şimdi sizin için özel, değerli olan ve kaybettiğiniz bir şeyinizi düşünmenizi istiyorum. Bu bir oyuncağınız, bir eşyanız, hayvanınız ya da sevdiğiniz birisi olabilir. Eğer aklınıza kaybettiğiniz bir şey ya da kişi gelmez ise ani ve beklenmedik olaylara ilişkin anılarınızı ya da duygularınızı düşünmenizi istiyorum." der ve öğrencilerin hepsine oyun hamuru dağıtır. 2. Uygulayıcı "Şimdi de aklınıza gelen bu kayıpları ya da ani ve beklenmedik olaylara ilişkin anılarınızı ve duygularınızı oyun hamuruyla şekillendirmenizi istiyorum. Bunu bir sembol (örneğin; kuş, çiçek, yıldız, bulut gibi) olarak da oluşturabilirsiniz." diyerek öğrencilere şekilleri yapmaları için süre tanır. 3. "Şimdi yaptığınız bu şekilleri göstermenizi ve sizin için anlamlarını paylaşmanızı istiyorum." der ve gönüllü öğrencilerden paylaşımlar alınır. 4. Bütün grup üyelerinin etkinliğe katılması sağlanır. 5. "Evet çocuklar hepiniz anılarınızı çok güzel anlattınız. Şimdiye kadar yaşadığınız kayıpla, ani beklenmedik olaylara ilişkin anılarınız ve duygularınız ile ilgili konuştuk. Hadi şimdi onlarla ilgili bir resim yapalım. 6. Resimler yapıldıktan sonra, uygulayıcı "Şimdi etkinliğimizin sonuna yaklaşıyoruz. Elinizdeki resimler yaşadığınız kayıpla, ani-beklenmedik olaylara ilişkin anı ve duygularınızı paylaşmak için yapıldı. Şimdi ise yaptığınız bu resimleri uçak haline getirelim." der ve uçak yapmalarına yardımcı olur. Yapamayan öğrenci olursa destek olunur. 7. Son olarak uygulayıcı grup üyelerine "Şimdi de kayıpla, ani-beklenmedik olaylara ilişkin anı ve duygularınızı içeren bu etkinlikte yaptığınız uçakları hep beraber uçuralım." der. 8. Uygulayıcı aşağıdaki açıklama ile etkinliği sonlandırılır. "Sevgili öğrenciler sizlerin de gördüğü gibi hepimizin bu süreçte kaybettiği şeyler oldu. Bu etkinlikte siz kaybınızı, ani-beklenmedik olaylara ilişkin anı ve duygularınızı ifade edecek kadar güçlü olduğunuzu gösterdiniz. Yaşadığınız kayıpları, anıları ve duyguları belki geri çeviremeyebilirsiniz fakat bu kayıplarla ilgili duygularınızı paylaşarak ve umudumuzu arttırarak hayatımıza devam edebiliriz. Burada hayatımıza devam etmek kayıplarınızı, anılarınızı ve duygularınızı unutmanız anlamına gelmiyor. Siz bunu yapacak kadar güçlüydünüz. Hepinize paylaşımlarınız için teşekkür ederim." der ve etkinliği sonlandırır.
<p>Kazanımın Değerlendirilmesi:</p>	<p>Öğrencilerin kayba ilişkin deneyimlerini paylaşmaları. Öğrencilerin kayba ilişkin duygularını isimlendirebilmeleri.</p>
<p>Ödevler:</p>	<p>-</p>
<p>Uygulayıcıya Not:</p>	<p>Kayıp ve yas konusunda zorlandığı düşünülen çocuk ve yakınları ile bireysel olarak çalışılması gerekebilir.</p>
<p>Etkinliği Geliştiren:</p>	<p>Bu etkinlik 14-18 Mayıs 2021 tarihinde gerçekleştirilen çalışmaya katılan rehber öğretmenlerin katkılarıyla hazırlanmıştır.</p>
<p>Ek:</p>	<p>-</p>

MODÜL 6

SOSYAL DESTEK KAYNAKLARINI GÜÇLENDİRMEK

Oturum 6: Sosyal Destek Kaynaklarını Keşfetme ve Arttırma

Etkinliğin Adı:	Grubumuzun Sosyal Desteği
Amacı:	Çocuğun terör yaşantısı sonrası uyumunda sosyal destek kaynaklarının önemini anlamasına rehberlik etmek. Çocuğun zorlu yaşam olaylarında destek alabileceği kaynakların sayısını artırmasına destek olmak. Çocuğun sosyal destek kaynaklarını fark etmesine yardımcı olmak.
Yöntem:	Soru - Cevap, tartışma
Sınıf Düzeyi:	İlkokul
Süre:	Bir ders saati
Materyal:	Tahtaya asmak için sosyal destek resimleri Büyük boylarda resim kâğıtları-kalemler-boyalar
Uygulayıcı İçin Ön Hazırlık:	Uygulayıcı resim kâğıtlarının, kalemlerin ve boyaların grup üyelerine yetecek kadar hazırlar. Uygulayıcı sosyal destek kaynaklarının resimlerini tahtaya asabilmek için çoğaltır.
Süreç (Uygulama Basamakları):	<ol style="list-style-type: none"> Uygulayıcı "Merhaba çocuklar, bugün sizlerle sosyal desteklerimiz hakkında konuşacağız" der ve tahtaya sosyal destek kaynaklarına örnek teşkil edecek resimler asar. Ardından uygulayıcı "Bu resimlerde neler görüyorsunuz?" sorusunu sorar. Evet, resimlerde aile, akraba, öğretmen, arkadaş resimleri var. Bu kişiler aynı zamanda bizim sosyal destek kaynaklarımız. İhtiyacımız olduğunda yardım aldığımız, yaşadıklarımızı ve duygularımızı paylaştığımız kişiler" açıklamasını yaptıktan sonra sınıfı dörder kişilik gruplara ayırır. Uygulayıcı "Şimdi sizlere bir hikâye okuyacağım ve sizlerden hikâyedeki kahramanımıza bu sosyal destek kaynaklarından nasıl yardım alabileceğini anlatan resimler çizmenizi isteyeceğim. Her grup resmini çizdikten sonra sıra ile bize resmini anlatacak."der.

	<p>3. Uygulayıcı aşağıdaki hikâyeyi anlatır öğrencilere ve ardından öğrencilerin kendi gruplarında ortaklaşa resim çizmelerini ister. Büyük resim kâğıtları yok ise küçük resim kâğıtları yapıştırılarak birleştirilebilir.</p> <p>“Bulut 8 yaşındadır ve annesi, babası, abisi ve kardeşi ile birlikte yaşamaktadır. Okulunu ve öğretmenlerini çok seven Bulut hafta sonları büyükannesine ve dedesine gitmeyi dört gözle bekler, çünkü dedesiyle oyun oynamayı ve büyükannesinin yaptığı yemekleri çok sever. Abisi ile dışarıda top oynamaktan ve kardeşi ile parkta oyun oynamaktan çok keyif alır. Bulut son zamanlarda uyumakta güçlük çekmektedir. Ayrıca uyumak için odasına gitmek istemez. Ne zaman uyku saati yaklaşırsa Bulut huzursuzlanır ve uykusunun gelmediğini söyler. Bulut odasında iken karanlıktan korkmaktadır. Ancak başlarda karanlıktan korktuğunu kimseye söyleyemez ve uyumakta güçlük çekmeye devam eder.”</p> <p>4. Uygulayıcı hikâyeyi okuduktan sonra; “Evet, çocuklar Bulut’un hikâyesi bu şekilde. Şimdi resimlerinizle Bulut’a yardım etmenizi istiyorum ve bu arada Bulut’un kimlerden yardım alacağını da düşünerek resimlerinizi çizmenizi istiyorum. Hadi bakalım nasıl resimler çizeceksiniz der ve öğrencilere 15 dakika süre verir. (Uygulayıcı ihtiyaç duyarsa Ek-1’den yararlanabilir, Ek-2’nin çitısını çocuklara dağıtabilir.)</p> <p>5. Bütün grupların çizimleri bittikten sonra her grubun resmini anlatması sağlanır ve resimler birlikte sınıfa asılır. Ardından öğrencilere aşağıdaki sorular sorularak etkinliğe devam edilir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sizler bir sorun yaşadığınızda kimlerden yardım alıyorsunuz? • Yaşadıklarınızı en çok kimlere anlatmak istersiniz? <p>6. Alınan cevapların ardından yaşamımızdaki sosyal desteklerin önemi hatırlatılarak etkinlik tamamlanır.</p>
Kazanımın Değerlendirilmesi:	Öğrencilerin sosyal destek kaynaklarının önemini anlamaları. Öğrencilerin sosyal destek kaynaklarını fark etmeleri.
Ödevler:	Öğrencilerden aile üyelerine sosyal destek kaynaklarını ve bu kaynaklardan nasıl destek aldıklarını anlatmaları istenir.
Uygulayıcıya Not:	Terör nedeniyle sosyal desteğini kaybetmiş bir öğrenci varsa bu öğrenci ile kayıp ve yas konusunda bireysel olarak çalışmak gerekecektir. Bu öğrencinin diğer sosyal desteklerini fark etmesini sağlamak da önemlidir.
Etkinliği Geliştiren:	-
Ek:	Ek-1 Sosyal destek kaynaklarım, Ek-2 Sosyal destek kaynakları görselleri

EK-1 SOSYAL DESTEK KAYNAKLARI

Aile
Akrabalar
Arkadaşlar
Sevdiğimiz ve güvendiğimiz kişiler
Psikolojik Danışman/Rehber ğretmenim
Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)
Valilikler ve Kaymakamlıklar
Sağlık Bakanlığı
Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)
Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM)
Türk Kızılay'ı
İtfaiye
Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri (UMKE)
vb. kişi ve kurumlar bize yardım edebilir ve destek olabilir.

EK-1 SOSYAL DESTEK KAYNAKLARIM GÖRSELLERİ

Aile

Akrabalar

Arkadaşlar

Sevdiğimiz ve güvendiğimiz kişiler

Psikolojik Danışman/Rehber
Öğretmenim

AFAD

Afet ve Acil Durum Yönetimi
Başkanlığı (AFAD)

Sağlık Bakanlığı

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)

Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM)

Türk Kızılay'ı

İtfaiye

Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri
(UMKE)

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB)

MODÜL 7 BENLİK SAYGISINI ARTIRMAK

Oturum 7: Kendini Tanıma ve Kabul Etme

Etkinliğin Adı:	Elimin Gücü
Amacı:	Çocuğun güçlü ve zayıf yönlerini keşfetmesine destek olmak. Çocuğun sahip olduğu özelliklerin başa çıkma becerilerini nasıl etkilediğini fark etmesine rehberlik etmek. Çocuğun zayıf yönlerini kabul etmesine yardımcı olmak.
Yöntem:	Resimden yararlanma, soru cevap
Sınıf Düzeyi:	İlkokul
Süre:	Bir ders saati
Materyal:	Resim kâğıtları-Kalemler ve boyalar
Uygulayıcı İçin Ön Hazırlık:	Çocukların kendi iyi olduğu özellikleri belirlemeleri önemlidir. Bulmakta güçlük ya da zorluk çeken çocuklara uygulayıcının hatırlatıcılarla yardımcı olması önemlidir. Uygulayıcı etkinliğin başında kendi iyi olduğu konuları ifade ederek öğrencilere yardımcı olabilir.
Süreç (Uygulama Basamakları):	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uygulayıcı "Merhaba çocuklar, bugün neleri iyi yapabildiğimizi düşüneceğiz hep birlikte. Şimdi herkes hangi konularda iyi olduğunu düşünsün. Örneğin bazılarınız annenize yardım etmekte iyi olabilir, bazılarınız odasını toplamakta iyidir, bazılarınız kardeşi ile oynamakta, bazılarınız ise resim çizmekte iyidir. Şimdi kim hangi konuda iyi olduğunu söylemek ister?" diyerek etkinliğe başlar. 2. Uygulayıcı çocukların kendi iyi yaptıkları şeyleri düşünmelerine, bulmalarına ve ifade etmelerine yardımcı olur. Etkileşimin ardından öğrencilere aşağıdaki yönerge verilir: Önce elinizdeki boş kâğıtlara herkesin kendi elini kâğıtlara koyarak elinin resmini çizmesini istiyorum. 3. Uygulayıcı kendisi de örnek olarak boş bir kâğıda elini koyarak kendi elinin resmini çizebilir.

	<p>4. Uygulayıcı "Şimdi çizdiğiniz elinizin her bir parmağına iyi yaptığınız şeyleri ya da bu şeylerin simgesini çizmenizi ya da yazmanızı istiyorum. Örneğin resim çizmekte iyi olduğunuzu düşünüyorsanız resim kalemleri de çizebilirsiniz. Herhangi bir simge ile de anlatabilirsiniz. Ya da isterseniz yazabilirsiniz." diyerek etkinliğe devam eder.</p> <p>5. Bütün öğrencilerin iyi olduğu konuları çizmeleri konusunda gerekirse yardımcı olunabilir ya da fikir verilebilir. Önemli olan öğrencilerin kendi iyi olduğu konuları resimle ya da sembole ifade edebilmesidir. (Uygulayıcı ihtiyaç duyarsa Ek-1'den yararlanabilir.)</p> <p>6. Bütün öğrenciler resimlerini tamamladıktan sonra öğrencilerin kendi ellerine yazdıkları ya da çizdikleri ve iyi oldukları konuları söylemeleri sağlanır.</p> <p>7. Kendi resmini anlatan öğrenciler tek tek sınıf tarafından alkışlanır.</p> <p>8. Öğrenciler tarafından hazırlanan bütün el resimleri sınıfa asılarak etkinlik tamamlanır.</p>
Kazanımın Değerlendirilmesi:	<p>Öğrenciler güçlü ve zayıf yönlerinin farkında varır.</p> <p>Öğrenciler güçlü ve zayıf yönlerinden hangilerini değiştirmek istedikleri ve/veya geliştirmek istediklerini bilir.</p>
Ödevler:	-
Uygulayıcıya Not:	<p>Çocukların kendi iyi olduğu özellikleri belirlemeleri önemlidir. Bulmakta güçlük çeken zorluk çeken çocuklara uygulayıcının hatırlatıcılarla yardımcı olması önemlidir. Ayrıca etkinliğin başında uygulayıcı da kendi iyi olduğu konuları ifade ederek öğrencilere yardımcı olabilir.</p>
Etkinliği Geliştiren:	-
Ek:	Ek-1 Güçlü yönlerim

EK-1 GÜÇLÜ YÖNLERİM

Girişken
İyimser
Kolay İletişim Kuran
Adil
Merhametli
Sakin
Sabırlı
Soğukkanlı
İşbirliğine Yatkın
Düzenli
Planlı
Kararlı
Tedbirli
Sorumluluk Sahibi
Duyarlı
İlgi Alanları Geniş
Yeniliğe Açık
Üretken
Cesur Olma
Dürüstlük
Yaşam Sevinci
İyilikseverlik
Liderlik
Affedicilik
Alçakgönüllülük
Şükran Duyma
Umut
Mizah
Maneviyat
Meraklı

MODÜL 8 GELECEKLE BAĞ KURMAK

Oturum 8: Amaç Belirleme ve Umudu Arttırma

Etkinliğin Adı:	Gelecek Balonu
Amacı:	Çocuğa amaç belirleme becerisini kazandırmak. Çocuğa amaçlarına ulaşması için plan yapma becerisi kazandırmak. Çocuğun umudunu arttırmasına destek olmak. Çocuğun geleceğini şekillendirirken umudun rolünü fark etmesine rehberlik etmek.
Yöntem:	Resim
Sınıf Düzeyi:	İlkokul
Süre:	Bir ders saati
Materyal:	Öğrenci sayısı kadar balon Balona çizmek için kullanılacak gazlı kalem
Uygulayıcı için Ön Hazırlık:	Balonların üzerine her öğrenci kendi geleceğini nasıl düşündüğüne ilişkin bir resim çizecektir. Bu aşamada çizimlerin güzel olması beklenmemeli çocuklar çizim için motive edilmelidir. Sembol (yıldız, çiçek, güneş, bulut, ağaç, kuş gibi) de çizebilecekleri anlatılmalıdır.
Süreç (Uygulama Basamakları):	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uygulayıcı "Merhaba sevgili öğrenciler sizlerle yaptığımız bu çalışmanın bu hafta sonuncu oturumunu yapıyoruz. Bu süreçle ilgili neler öğrenmiştiniz neler hatırlıyorsunuz?" diyerek oturuma giriş yapar. 2. Uygulayıcı öğrencilerden hatırladıklarını anlatmalarını ister ve öğrencilerden aldığı cevapları özetler. "Evet sizin de hatırladığınız gibi duygularımızla ilgili konuştuk, sorun yaşadığımızda nasıl başa çıkacağımız konusunu konuştuk, sorunlarla başa çıkarken kimlerden yardım alacağımızı konuştuk ve ayrıca hangi konularda iyi olduğumuzu da konuştuk." 3. Uygulayıcı "Bu hafta ilerleyen zaman sürecindeki planlarınız, hedefleriniz ile ilgili konuşalım isterseniz. Herkesin düşünmesini istiyorum." diyerek bu oturumun etkinliğine geçiş yapar ve aşağıdaki soruları sorar. <ul style="list-style-type: none"> • Gelecek denince aklınıza neler geliyor? • Geleceğimizde neler yaparız? (Uygulayıcı burada kendisi de örnekler verebilir: Sizin de söylediğiniz gibi örneğin gelecek derken bir ay sonrası olabilir, gelecek yıl olabilir ya da beş yıl sonrası da olabilir.)

	<p>4. Uygulayıcı gelecekle ilgili sorduğu sorulara cevaplar aldıktan sonra tüm öğrencilere balonları dağıtır ve şu yönergeyi verir: “Şimdi sizlere balonlar dağıtıyorum. Herkes önce kendi balonunu şişirsin bakalım.”</p> <p>5. Çocuklar balonunu şişirdikten sonra çocuklara kalemler dağıtılır ve çocukların balonların üzerine geleceklerine ilişkin bir resim ya da sembol çizmesi istenir. Bu çocuğun kendisinin ilerideki hâli olabilir, ailesi olabilir ya da sembol olarak örneğin güneş çizilebilir.</p> <p>6. Ardından uygulayıcı müzik açar ve öğrencilerin şişirdikleri balonlarla oynamaları sağlanır. Herkes bulduğu balonlara elleri ile vurabilir ve balonların yere düşmemesi sağlanır.</p> <p>7. Müzik durduğunda ise çocuklar bulduğu balonu alır ve üzerine çizilen resmi tahmin eder.</p> <p>8. Ardından balonun gerçek sahibine resmin ne olduğu sorulur ve balon sahibine verilir. Bütün çocuklar kendi balonlarını alırlar ve isteyenler balonları evlerine götürebilirler.</p> <p>9. Uygulayıcı etkinliği toparladıktan sonra öğrencilere bu oturumun son oturum olduğu hatırlatmasını yapar ve öğrencilere iyi dileklerde bulunarak vedalaşır. Öğrencilerin ihtiyaç duymaları halinde kendisine nasıl ulaşabilecekleri bilgisini verir ve oturumu sonlandırır.</p>
Kazanımın Değerlendirilmesi:	<p>Öğrencilerin umudunun artması.</p> <p>Öğrencilerin geleceğini şekillendirirken umudun rolünü fark etmeleri.</p>
Ödevler:	Öğrencilerden balonlarını aile üyelerine göstermeleri ve anlatmaları istenir.
Uygulayıcıya Not:	<p>Uygulayıcı kendisi de balon şişirip geleceği sembol eden bir resim çizebilir.</p> <p>Balonların üzerine her öğrenci kendi geleceğini nasıl düşündüğüne ilişkin bir balon çizecektir. Geleceğine ilişkin resimlerini anlatırken olumsuz ve imkânsız ifadeler (ölen birinin yeniden gelmesi gibi) kullanan öğrenciler ile bireysel olarak çalışılabilir.</p> <p>Çocuklar bu süreçte balona çizmekte zorlanabilir. Resimlerin nasıl olduğu önemli değil önemli olan çocukların anlatmak istediklerini ifade etmeleridir.</p>
Etkinliği Geliştiren:	-
Ek:	-

PSİKOEĞİTİM PROGRAMI GENEL DEĞERLENDİRME FORMU
(Bu form Uygulayıcı tarafından doldurulacaktır)

Okulun Adı	:	.....
Uygulayıcının Adı Soyadı	:	.....
Uygulayıcının Unvanı	:	.....
Programın Uygulandığı Sınıf	:	.....

Programa Katılan Öğrencilere İlişkin Bilgiler					
S.No	Oturumlar	Oturum Tarihi	Kız	Erkek	Toplam
1	1. Oturum				
2	2. Oturum				
3	3. Oturum				
4	4. Oturum				
5	5. Oturum				
6	6. Oturum				
7	7. Oturum				
8	8. Oturum				
9	9. Oturum				
10	10. Oturum				
11	11. Oturum				
12	12. Oturum				
TOPLAM					

Sayın uygulayıcı, aşağıda listelenmiş ifadeleri okuyun ve ifadelerde yer alan duruma ilişkin değerlendirmenizi ilgili sütuna (X) işareti koyarak belirtin.

	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum
Oturum yönergeleri öğrenciler için açık ve anlaşılırdı.			
Oturumda yer alan açıklamalar öğretmenler için yeterliydi.			
Oturum öğrenciler için ilgi çekiciydi.			
Oturum öğrencilerin yaşına ve gelişim düzeyine uygundu.			
Oturum süresi etkinliğin uygulanması için yeterliydi.			
Oturumun amaçlarına ulaştığını düşünüyorum.			

Zorlayıcı Yaşam Olayından İleri Düzeyde Etkilendiği Düşünülen Öğrenci Sayısı		
Kız Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı
.....	.....	.....

RPD Servisine Yönlendirilen Öğrenci Sayısı	:	.....
*Rehberlik ve Araştırma Merkezine Yönlendirilen Öğrenci Sayısı	:	.....
*Sağlık Kuruluşuna Yönlendirilen Öğrenci Sayısı	:	.....

* Bu bölümleri psikolojik danışman/rehber öğretmen dolduracaktır.

KAYNAKLAR

- Adjukovic, M. (1996). Mothers' perception of their relationship with their children during displacement: A six month followup. *Child Abuse Review*, 5, 34-49
- Aker, A. T., Sorgun, E., Mestçioğlu, Ö., Karakaya, I., Kalender, D., Acar, G., ... & Acicbe, Ö. (2008). İstanbul'daki bombalama eylemlerinin erişkin ve ergenlerdeki travmatik stres etkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61), 63-71.
- Arroyo, W., & Eth, S. (1996). Traumatic stress reactions and posttraumatic stress disorder (PTSD). In R. Apfel & B. Simon (Eds.), *Minifields in the heart: The mental health of children in war and communal violence*. New Haven, CT: Yale University Press
- Baker, A. & Shalhoub-Kevorkian, N. (1999). Effects of political and military traumas on children: the Palestinian case. *Clinical Psychology Review*, 19 (8), 935-950.
- Bowman, S. (1994). *When the Eagle Screams*, Carol Publishing Group. New York, NY.
- Cohen J.A, Mannarino A.P, Gibson L.E, Cozza S.J, Brymer MJ, Murray L (2006). *Interventions for children and adolescents following disaster*. In: Ritchie EC, Watson PJ, Friedman MJ (Eds.), *Interventions following Mass Violence and Disasters* (pp. 227-256). New York: Guilford Press
- Danieli, Y., Brom, D., & Sills, J. (2005). The trauma of terrorism: Contextual considerations, 1-17. Danieli, Y., Brom, D., & Sills, J., (eds.), *The trauma and terrorism: Sharing knowledge and shared care an international handbook*. The Haworth Maltreatment & Trauma Press, NY.
- Dodge, K. A. (1993). Social-cognitive mechanisms in the development of conduct disorder and depression. *Annual Review of Psychology*, 44, 559-584
- Eşsizoğlu, A., Yaşan, A., Bülbül, İ., Önal, S., Yildirim, E. A., & Aker, T. (2009). Bir terörist saldırı sonrasında travma sonrası stres bozukluğu gelişimini etkileyen risk faktörleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(2).
- Gabriel, R., Ferrando, L., Cortón, E. S., Mingote, C., García-Camba, E., Liria, A. F., & Galea, S. (2007). Psychopathological consequences after a terrorist attack: An epidemiological study among victims, the general population, and police officers. *European Psychiatry*, 22(6), 339-346.

- Galante, R., & Foa, D. (1986). An epidemiological study of psychic trauma and treatment effectiveness for children after a natural disaster. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 25, 357–363.
- Gard, B.A., & Ruzek, J.I. (2006). Community mental health response to crisis. *Journal of Clinical Psychology*, 62(8):1029-1041
- Geifman, A. (1992). Aspects of early twentieth-century Russian terrorism: the socialist-revolutionary combat organization. *Terrorism and Political Violence*, 4(2), 23-46.
- Hagan, J. F. (2005). Psychosocial implications of disaster or terrorism on children: A guide for the pediatrician. *Pediatrics*, 116 (3), 787-795.
- Inness, M. and Barling, J. (2007). Terrorism and work, in Rogelberg, S.G. (Ed.), *Encyclopedia of Industrial and Organizational Psychology*, Vol. 2, Sage Publications Inc., Thousand Oaks, CA, pp. 795-7.
- James, B. (1994). *Handbook for treatment of attachment-trauma problems in children*. New York: Free Press
- Knemeyer, A.M., Walter, Z.& Cuneyt, E. (2009). Proactive planning for catastrophic events in supply chains. *Journal of Operations Management*, 27 (2).141-53.
- Lader, M.H. & Wing, L. (1966). *Physiological measures, sedative drug, and morbid anxiety*. Oxford University Press, London, UK.
- Macksoud, M.S. & Aber, J.L. (1996), "The war experiences and psychosocial development of children in Lebanon", *Child Development*, Vol. 67 No. 1, pp. 70-8.
- Matthews, K.A., Scheier, M.F., Brunson, B.I. & Carducci, B. (1989). Why do unpredictable events lead to reports of physical symptoms?. in Miller, T.W. (Ed.), *Stressful Life Events*, International University Press, Madison, CT, pp. 91-100.
- Norris, F. H., Friedman, M. J., & Watson, P. J. (2002). 60,000 disaster victims speak: Part II. Summary and implications of the disaster mental health research. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 65(3), 240-260.
- Orner, R. J., Kent, A. T., Pfefferbaum, B. J., Raphael, B., & Watson, P. J. (2006). The context of providing immediate postevent intervention. *Interventions following mass violence and disasters: Strategies for mental health practice*, 121-133.

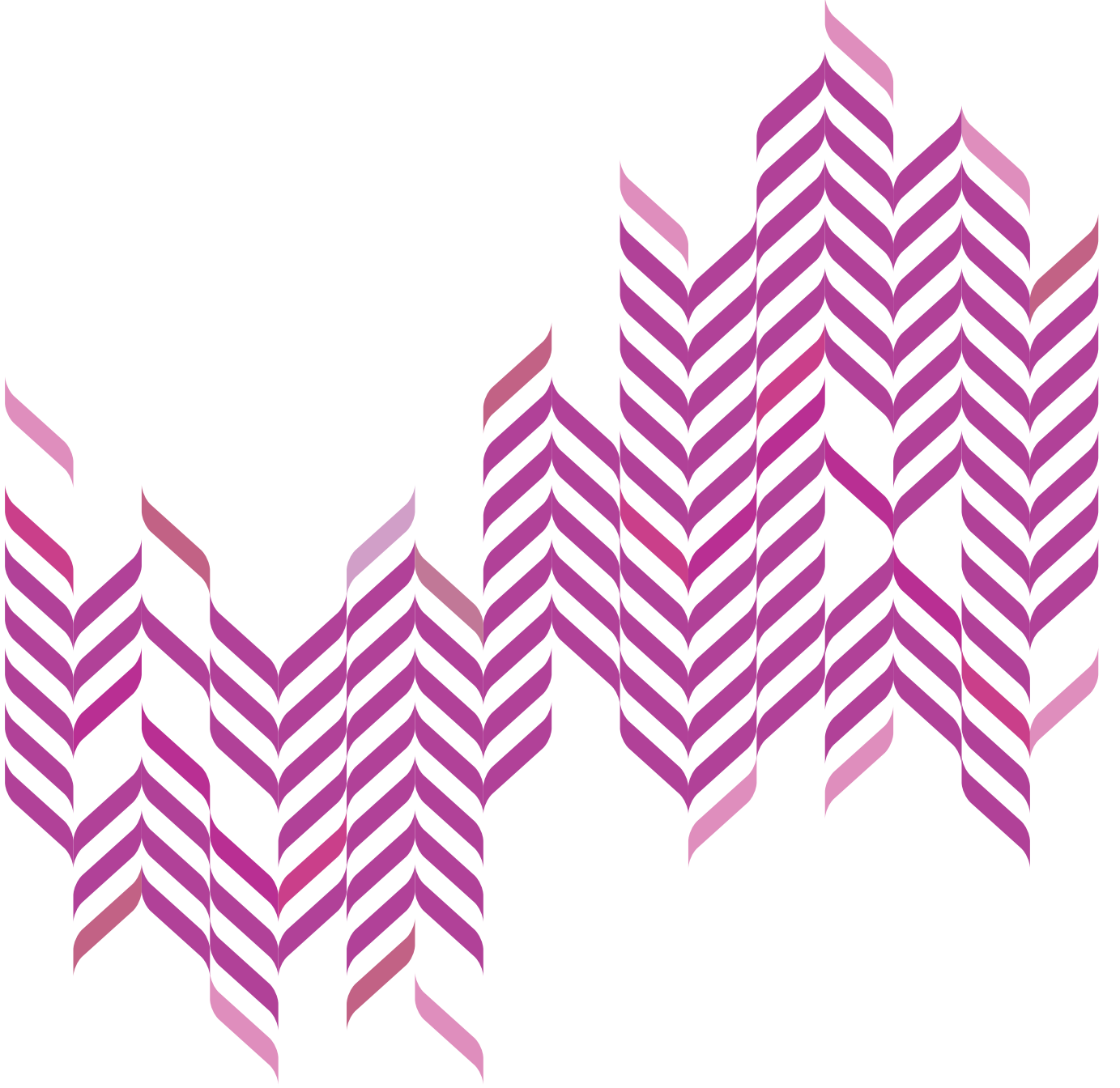
- Osofsky, J. (1995). The effects of exposure to violence on young children. *American Psychologist*, 50, 782-788.
- Perry, B. D. (2001). The neurodevelopmental impact of violence in childhood. In D. Schetky & E. Benedek (Eds.), *Textbook of child and adolescent forensic psychiatry* (pp. 221-238). Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Ryan, A.M., West, B.J. & Carr, J.Z. (2003), "Effects of the terrorist attacks of 9/11/01 on employee attitudes", *Journal of Applied Psychology*, Vol. 88 No. 4, pp. 647-59
- Schlenger, W. E., Caddell, J. M., Ebert, L., Jordan, B. K., Rourke, K. M., Wilson, D., ... & Kulka, R. A. (2002). Psychological reactions to terrorist attacks: findings from the National Study of Americans' Reactions to September 11. *Jama*, 288(5), 581-588.
- Shaw, J. A. (2000). Children, adolescents and trauma. *Psychiatric Quarterly*, 71, 227-243.
- Shaw, J. A., Espinel, Z., & Shultz, J. M. (2007). *Children: Stress, trauma and disaster* (p. 141). Florida: Disaster Life Support Publishing.
- Sinclair, S.J. (2010). Fears of terrorism and future threat: theoretical and empirical considerations. in Antonius, D., Brown, A.D., Waleters, T.K., Ramirez, J.M. and Sinclair, S.J. (Eds), *Interdisciplinary Analyses of Terrorism and Political Aggression*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, pp. 101-15
- Stamm, B. H., Tuma, F., Norris, F. H., Piland, N. F., Van Der Hart, O., Fairbank, J. A., ... & Levant, R. F. (2004). The terror part of terrorism. *IEEE engineering in medicine and biology magazine*, 23(1), 149-161.
- Türk Dil Kurum (2021). Terörün kelime anlamı. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Wolmer L, Laor N, Yazgan Y. (2003). School reactivation programs after disaster: could teachers serve as clinical mediators? *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 12(2). 363-381.
- Young, B.H. (2006). The immediate response to disaster: Guidelines for adult psychological first aid. In: Ritchie EC, Watson PJ, Friedman MJ (Eds.), *Interventions following mass violence and disasters* (pp. 134-154). New York: Guilford Press.
- Zimbardo, P. & Kluger, B. (2003). Overcoming terror: is Washington terrorizing us more than Al Qaeda?. Erişim adresi: www.psychologytoday.com/articles/200307/overcoming-terror/

Bu kitap Millî Eğitim Bakanlığının finansal desteği ile hazırlanmıştır.
Bu kitap Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir. Para ile satılmaz.

**Özel Eğitim ve
Rehberlik Hizmetleri
Genel Müdürlüğü**